



UNIVERSITETI I EVROPËS JUGLINDORE
УНИВЕРЗИТЕТ НА ЈУГОИСТОЧНА ЕВРОПА
SOUTH EAST EUROPEAN UNIVERSITY

УНИВЕРЗИТЕТ НА ЈУГОИСТОЧНА ЕВРОПА – ТЕТОВО

ФАКУЛТЕТ ЗА ЈАВНА АДМИНИСТРАЦИЈА И ПОЛИТИЧКИ НАУКИ

СТУДИСКА ПРОГРАМА ДИПЛОМАТИЈА – ВТОР ЦИКЛУС СТУДИИ

Магистерска работа

**„Меѓународни стандарди за заштита на правата на жените: со посебен осврт кон Р.
Македонија“**

Ментор:
Проф. д-р Елена Андреевска

Кандидат:
Милена Петроски

СОДРЖИНА

ВОВЕД

1. ПРАВАТА НА ЖЕНИТЕ КАКО ОСНОВНИ ЧОВЕКОВИ ПРАВА

1.1. Основни дефиниции и поими на човековите права – правата на жените

1.1.1. Основни дефиниции за човековите права

1.1.2. Правата на жените

1.2. Историски аспект на развојот и унапредувањето на правата на жените

2. МЕЃУНАРОДНИ СТАНДАРДИ ЗА ПРАВАТА НА ЖЕНИТЕ

2.1. Основни конвенции поврзани со правата на жените

2.2. Истанбулската Конвенција како основа на Меѓународните стандарди за правата на жената

3. ЗЛОУПОТРЕБИ И ПОВРЕДИ НА ПРАВАТА НА ЖЕНИТЕ

3.1. Повреда на правото на жената на светски рамки и во Р. Македонија

3.2. Злоупотреба на правото на жената на светски рамки и во Р. Македонија

4. МЕЃУНАРОДНИ СТАНДАРДИ ЗА ПРАВАТА НА ЖЕНИТЕ И РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

4.1. Правата на жените во Р. Македонија

4.2. Правна рамка за правата на жените во Р. Македонија

5. ЕМПИРИСКО ИСТРАЖУВАЊЕ ЗА ТОА КОЛКУ СЕ ИНФОРМИРАНИ ЖЕНИТЕ ВО МАКЕДОНИЈА СО МЕЃУНАРОДНИТЕ СТАНДАРДИ ЗА ПРАВАТА НА ЖЕНИТЕ

ЗАКЛУЧОК

БИБЛИОГРАФИЈА (КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА)

ВОВЕД

Живееме во граѓанско, демократско општество чија основа е автономијата на единката и нејзините слободи и права. Слободите и правата му овозможуваат на секој граѓанин еднаквост со другите сограѓани и активна улога во политичкиот живот, од една, а му создаваат одговорност кон себе, кон другите и кон политичката средина, од друга страна. Да се биде граѓанин значи да се биде одговорен човек кој ужива права и слободи. Во такво граѓанско општество има владеење на правото, кое на слободите и правата им дава примарен карактер и својство на ограничување на државната власт. Од тука, се гледа дека слободите и правата не се производ на државата, туку природна категорија на човекот како слободно и рамноправно суштество. Човекот поседува одредени права, со самиот факт дека е човек. Тргувајќи од фактот дека и жените се човечки суштества укажува на тоа дека и тие ги уживаат истите права.

Способноста на жените целосно да ги остварат своите човекови права и целосно да учествуваат на пример во политичкиот живот, вклучително и во изборниот процес, зависи од социјалното опкружување во земјата. Како основа за подобро разбирање на улогата на жените во изборниот процес може да послужи една анализа на местото и улогата на жените во општеството во целина, како и анализа на постоењето на какви било бариери за унапредување на положбата на жените. Во општествата каде жените, општо земено, се наоѓаат во нееднаква положба, во поглед на нивните права, во економијата, образованието или други области, поверојатно е жените, исто така, да се наоѓаат во неповолна положба и во поглед на нивните изборни права и политичко учество.

Положбата на жената во општеството од времето на Клара Цеткин, па до денес, навистина е променета во позитивна смисла. Денеска веќе во поголемиот дел од светот можеме да кажеме дека половата рамноправност е реалност, барем во она што значи формално правен аспект.

Во оваа магистерска работа акцентот е ставен на меѓународните стандарди за правата на жената, како и состојбата во Република Македонија во однос на тоа колку

жените се запознаени со своите права, но претходно е направена една ретроспектива на правата на жената.

1. ПРАВАТА НА ЖЕНИТЕ КАКО ОСНОВНИ ЧОВЕКОВИ ПРАВА

Остварување на еднаквост меѓу жените и мажите и елиминирањето на сите форми на дискриминацијата врз жените се основните човекови права и вредности на Обединетите нации. Жените од целиот свет, сепак, редовно претрпуваат повреди на нивните човекови права во текот на нивните животи и реализација на женските човекови права не секогаш била приоритет. Постигнување еднаквост помеѓу жените и мажите бара сеопфатно разбирање на начините на кои жените се соочуваат со дискриминација и им се забранува еднаквост, се со цел да се развијат соодветни стратегии за елиминирање на таквата дискриминација. Обединетите нации имаат долга историја во адресирањето на женските човекови права и голем напредок во обезбедувањето на правата на жените во светот во последниве децении. Сепак, остануваат значајни празнини и реалноста на жените постојано се менува, со нови манифестирања на дискриминација против нив, кои постојано се појавуваат. Некои групи жени се соочуваат со дополнителни форми на дискриминација врз основа на нивната возраст, етничка припадност, националност, религија, здравствена состојба, брачен статус, образование, хендикеп и социоекономски статус, меѓу другите основи. Овие пресечни форми на дискриминацијата мора да се земат предвид кога се развиваат мерки и решенија во борбата против дискриминацијата на жените.¹

1.1. Основни дефиниции и поими на човековите права – правата на жените

Идејата за човековите права се темели на барањата за интегрирано обезбедување на достоинството на човекот, односно за обезбедување на услови секое човечко суштество целосно да ги развива своите квалитети, како што се:

¹ Women's rights are human rights, a publication of the United Nations (Office of the High Commissioner), New York and Geneva, 2014, p.1

интелигенцијата, талентот и совеста, а воедно да ги задоволи своите материјални и духовни потреби. Нема достоинство ако човековите права не се загарантирани, ниту пак ако не се изгради општа свест за вредноста на сите луѓе и секој поединец. Слободите (слободата на мисла, совест и вероисповед, како и слободата на говор и изразување) се заштитени како човекови права. Човековите права ја гарантираат еднаквоста меѓу луѓето, како еднаквоста пред законите и недискриминацијата, еднакво уживање на сите права, вклучувајќи ја и рамноправноста меѓу половите, бојата на кожата и верската припадност. Негацијата на човековите права не е само голем неуспех за општеството, туку и индикатор за постоење на услови за дискриминација и социјална неправда. Разликите и нееднаквостите се создаваат во текот на животот, под влијание на објективни и субјективни причини, кои се фактори за создавање на дискриминација. Бидејќи непочитувањето и презирањето на правилата на човекот водело кон варварски постапки се развила идеја за создавање на свет во кој човештвото ќе ужива секаков вид на слобода. Важно е човековите права да бидат заштитени со правниот систем со цел човекот да не биде повторно објект на тиранија и угнетување. Човековите права и неприкосновеното почитување на истите се темелот на цивилизациските вредности кои ги поседуваме како човештво. Поаѓајќи од претпоставката дека секој човек знае кој се неговите права и обврски, како и последиците од нивното кршење, поразителен е фактот дека голем број на луѓе само површно го знаат поимот човекови права, но не и кои се истите, ниту пак што да се преземе во случај кога тие се прекршени. Во продолжение во следните два параграфи, накратко е објаснето што всушност се човековите права и какви се тие, согласно Универзалната Декларација за човекови права² од Обединетите Нации, како и самиот факт дека тие важат за сите подеднакво, без разлика на вера, нација, раса итн., а особено без разлика на пол.

1.1.1. Основни дефиниции за човековите права

Според Универзалната Декларација за човекови права, што тие претставуваат е објаснето на следниот начин, „Човековите права се права кои се својствени за сите човечки битија, без оглед на нашата националност, пол, национално или етничко

² Universal Declaration of Human Rights, Paris, December, 1948.

потекло, боја, религија, јазик или било каков друг статус. Сите ние имаме подеднакво право на нашите човекови права без дискриминација. Универзалните човекови права често се изразуваат и гарантираат со закон, во облици на договори, обичајно меѓународно право, општите принципи и други извори на меѓународно право. Меѓународното право за човекови права ги утврдува обврските на владите да дејствуваат на одредени начини или да се воздржуваат од одредени дејства, со цел да се промовираат и заштитат човековите права и основните слободи на поединци или групи.³

Во однос на тоа какви се човековите права следи дека тие се универзални и неотуѓиви, односно принципот на универзалност на човековите права е камен-темелник на меѓународното право за човекови права. Овој принцип, како што беше прво нагласен во Универзалната декларација за човекови права во 1948 година, беше повторен во бројни меѓународни конвенции за човекови права, декларации и резолуции. На пример, Светската конференција за човекови права во Виена од 1993 година, истакнува дека е должност на државите да ги промовираат и заштитат сите човекови права и основни слободи, без оглед на нивните политички, економски и културни системи. Сите држави ратификувале најмалку еден, а 80% од државите ратификувале четири или повеќе од основните договори за човекови права, како одраз на согласност на државите што создава законски обврски за нив и даваат конкретен израз на универзалноста. Некои основни човекови права уживаат универзална заштита од обичајното меѓународно право во сите граници и цивилизации. Човековите права се неотуѓиви. Тие не треба да се одземаат, освен во одредени ситуации и според соодветен процес. На пример, правото на слобода може да се ограничи ако некое лице е прогласено за виновно за кривично дело од страна на суд. Потоа, тие се меѓузависни и неделиви, односно сите човекови права се неделиви, без разлика дали се граѓански и политички права, како што се правото на живот, еднаквоста пред законот и слободата на изразувањето; економските, социјалните и културните права, како што се правата за работа, социјалното осигурување и образованието или колективните права, како што се правата за развој и самоопределување, се неделиви, меѓусебно поврзани и меѓузависни. Подобрувањето

³ Ibid. op.cit.

на едно право го олеснува напредокот на другите. Исто така, одземањето на едно право негативно влијае на другите. Тие исто така се еднакви и недискриминаторни, односно недискриминацијата е меѓусекторски принцип во меѓународното право за човекови права. Овој принцип е присутен во сите главни договори за човекови права и претставува централна тема на некои од меѓународните конвенции за човекови права како што се Меѓународната конвенција за елиминација на сите форми на расна дискриминација и Конвенцијата за елиминација на сите форми на дискриминација врз жените. Принципот важи за сите во однос на сите човекови права и слободи и забранува дискриминација врз основа на листа на неисцрпни категории како што се пол, раса, боја и така натаму. Принципот на недискриминација е надополнет со принципот на еднаквост, како што е наведено во член 1 од Универзалната декларација за човекови права: „Сите човечки суштества се раѓаат слободни и еднакви во достоинство и права“.

Човековите права подразбираат права и обврски. Државите ги преземаат обврските и должностите според меѓународното право за почитување, заштита и исполнување на човековите права. Обврската за почит значи дека државите мора да се воздржат од мешање или ограничување на уживањето на човековите права. Обврската за заштита бара од државите да ги заштитат поединците и групите од злоупотреби на човековите права. Обврската за исполнување значи дека државите мора да преземат позитивни активности за олеснување на уживањето на основните човекови права. На индивидуално ниво, додека имаме право на нашите човекови права, ние исто така треба да ги почитуваме човековите права на другите. Денес општо прифатено е дека човековите слободи и права се средство на моќта на човекот како граѓанин и на неговата еднаквост во заедницата и дека се истовремено средство за ограничување на власта и оневозможување на неговата самоволност и злоупотребување.

Човековите права станаа универзална идеологија во светот. Овие права се активни прва, т. е. не е доволно да бидат само декларирани и загарантирани со устав и со закон, туку треба да бидат овозможени и реализирани со општите претпоставки во општеството или глобалната заедница. Товарот на одговорноста за заштита и остварување на човековите слободи и права го сноси државата заедно со нејзините институции.

1.1.2. Правата на жените

„Ако има една порака која одекнува од оваа конференција, нека биде дека човековите права се женски права, а правата на жените се човекови права еднаш и за сите. Да не заборавиме дека меѓу тие права е правото да зборуваме слободно - и правото да бидеме слушнати. Жените мора да ги уживаат правата за целосно учество во општествениот и политичкиот живот на нивните земји, ако сакаме слободата и демократијата да напредуваат и да траат. Неодбранливо е што многу жени од невладините организации кои сакаат да учествуваат на оваа конференција не беа во можност да присуствуваат - или им беше забрането целосно да учествуваат. Дозволете ми да бидам јасна. Слободата значи право на луѓето да се собираат, организираат и дебатираат отворено. Тоа значи почитување на ставовите на оние кои можеби не се согласуваат со ставовите на нивните влади. Тоа значи да не ги одземате граѓаните од своите најблиски и ги затворате, малтретирајќи ги или негирајќи ја нивната слобода или достоинство поради мирно изразување на нивните идеи и мислења.“⁴

Женските права се права и барања потврдени за жените и девојките ширум светот и ја формирале основата за движењето за правата на жените во деветнаесеттиот век и феминистичкото движење во текот на дваесеттиот век. Во некои земји, овие права се институционализирани или поддржани со закон, локален обичај и однесување, додека во други тие се игнорираат и потиснуваат. Тие се разликуваат од пошироките поими за човековите права преку тврдењата за вродена историска и традиционална пристрасност против остварувањето на правата на жените и девојките во корист на мажите и момчињата.⁵ Прашањата кои најчесто се поврзани со поимите за правата на жените ги вклучуваат правата на телесен интегритет и автономија, да бидат ослободени од сексуално насилство, да гласаат, да поседуваат јавна функција, да склучуваат правни договори, да имаат еднакви права во семејното право, да работат, да имаат фер или еднаква плата, да имаат репродуктивни права, да поседуваат имот, право на образование.⁶

⁴ Дел од говорот на Хилари Клинтон, на Четвртата светска конференција на Обединетите Нации, Женска пленарна седница, 5 Септември, 1995, Пекинг, Кина.

⁵ Hoscen, Fran P., "Towards a definition of women's rights" in Human Rights Quarterly, Vol. 3, no. 2. (May 1981), p. 1-10.

⁶ Lockwood, Bert B. (ur.), Women's Rights: Human Rights Quarterly (University Johns Hopkins, 2006).

Правата на жените се човекови права – права што произлегуваат од едноставниот факт дека жените се човечки суштества. Значи, аналогно на тоа сите донесени закони и декларации поврзани со човековите права би требало да се однесуваат и на жените. Ова на прв поглед изгледа логично и едноставно. Во сите меѓународни документи и конвенции е потребно посебно поглавје или додаток или амандман за права на жените. Но, сепак човековите права важеле (а во некои делови од светот сè уште важат) само за мажите. Политичките и граѓанските права на спротивниот пол морале со мака да бидат изборени од организациите на жените. Затоа што на жената од самиот старт на нејзиното постоење и полово дефинирање е дефинирана улогата на подреденост, на недоволно човек, на човек од „втора категорија“. Улога од која и ден денеска се обидува да излезе и да ги сруши стереотипите кои таа ги носи со себе.

Ако се постави прашањето за создавањето и развојот на нееднаквиот третман на жените, по правило се посочува традиционалното вкоренување на патријархатот. Сè уште се смета дека патријархалното општество, онака како што постои денес речиси насекаде низ светот, со сите свои нивоа и различни нијанси, постоело отсекогаш (со некои исклучоци). Поделбата на трудот од најраните времиња е одговорна за прераспределба на улогите меѓу мажот и жената. Мажот лови и носи храна- жената седи дома и се грижи за потомството. Дури и подоцна со развивање на цивилизацијата, жената важела единствено за мајка и сопруга, која со својата работа и труд во домот обезбедува успех на мажот надвор од куќата. Таа финансиски целосно зависела од мажот, кој бил господар на куќата и на сè што се наоѓа внатре во куќата, вклучувајќи ја и неа. Граѓанското општество не им дозволувало на жените да бидат директни конкурентки во производниот процес. Тие биле исклучени од многу економски, политички и дури приватни одлуки. Жените имале ограничени можности на образование, без моќ на управување со својот имот, не можеле да потпишуваат договори и да прифатат работа без дозвола од мажот. Во правото на развод и грижа за децата- тие биле целосно дискриминирани. Кога била поставена основата за тие да можат да работат, нивниот труд бил сметан за помалку „важен“, па се експлоатирале работнички за најниски и мизерни плати. Оваа ситуација била хранливо тло за првите јавни барања за еднакви права и можности за жените.

Филозофите на природниот закон од 17 век во Британија и Америка, како што се Томас Хобс, Жан-Жак Русо и Џон Лок, ја развиле теоријата за природни права во однос на античките филозофи како Аристотел и христијанскиот теолог Аквинас. Како античките филозофи, филозофите на природниот закон од 17 век го бранеле ропството и инфериорниот статус на жените во законот.⁷ Потпирајќи се на античките грчки филозофи, филозофите на природниот закон тврделе дека природните права не биле изведени од бог, туку биле "универзални, очигледни и интуитивни", закон што може да се најде во природата. Тие верувале дека природните права се очигледни за "цивилизираниот човек" кој живее "во највисоката форма на општество".⁸ Природни права добиени од човечката природа, концепт за првпат воспоставен од античкиот грчки филозоф Зено на Китиум во врска со човечката природа. Зенон тврди дека секој рационален и цивилизиран машки грчки државјанин имал "божествена искра" или "душа" во него што постоело независно од телото. Зено ја основал стоичната филозофија и идејата за човечка природа била усвоена од страна на други грчки филозофи, а подоцна и филозофи на природниот закон и западни хуманисти.⁹ Концептите на човечката природа во античка Грција зависеле од родови, етнички и други квалификации и филозофите на природниот закон од 17 век ги сметале жените заедно со децата, робовите и небесите, како "рационални", ниту "цивилизирани". Филозофите на природниот закон тврделе дека инфериорниот статус на жените е "здрав разум" и прашање на "природа". Тие верувале дека жените не може да се третираат како еднакви поради нивната "внатрешна природа". Ставовите на филозофите на природниот закон од 17-тиот век се спротивставиле во 18 и 19 век на евангелските филозофи за природна теологија, како Вилијам Вилберфорс и Чарлс Спрингон, кои се расправале за укинување на ропството и се залагале жените да имаат еднакви права на мажите.¹⁰ Современите теоретичари на природниот закон и застапниците на природните права тврдат дека сите луѓе имаат човечка природа, без

⁷ Mori, Dr. Robert A. (2010). The Bible, Natural Theology and Natural Law: Conflict or Compromise. Xulon Press. p. 282.

⁸ ibid. p. 297

⁹ ibid. p. 214

¹⁰ ibid. p. 282

разлика на пол, етничка припадност или други квалификации, па затоа сите луѓе имаат природни права.¹¹

Да се навратиме на поимите поврзани со правата на жените, односно некои од основните природни права кои би требало да им припаѓаат, а сепак требале да се изборат за нив:

- Правото на еднакво вработување или поточно еднакви права при вработување и поставеност на пазарот на труд. Ова право се однесува на недискриминаторен пристап на жените до вработување и еднаква плата. Правата на жените и мажите да имаат еднаква плата и еднакви придобивки за еднаква работа отворено биле одбиени од британската влада на Хонгконг до почетокот на 1970-тите. Лесли Вах-Леунг Чунг (1917-2009), претседател на Здружението на кинески државни службеници во Хонг Конг (1965-68), придонел за воспоставување на еднакви плати за мажите и жените, правото на мажените жени да бидат постојани вработени. Пред ова, работниот статус на една жена се променил од постојан вработен до привремен вработен откако таа била омажена, со што го губела пензискиот надоместок. Некои од нив дури и ги загубиле своите работни места. Бидејќи медицинските сестри претежно биле жени, ова подобрување на правата на мажените жени многу значело за медицинските сестри.¹² Во некои европски земји, мажените жени не можеле да работат без согласност на нивните сопрузи до пред неколку децении, на пример во Франција до 1965 година¹³ и во Шпанија до 1975 година.¹⁴ Покрај тоа, брачните ограничувања, практики усвоени од 19тиот век до 1970тите, во многу земји од кои вклучувајќи ги Австрија, Австралија, Канада и Швајцарија, ги ограничувале мажените жени од вработување во многу професии.¹⁵

Во последниве децении има големи промени кај жените во однос на вработувањето, при што жените се префрлаат на платено вработување надвор од домот на начин на кој нивните баби, па дури и нивните мајки само можеле да сонуваат. Во САД, за прв пат, во 2011 година, жените сочинуваат нешто

¹¹ *ibid.* p. 212

¹² Connor, Kevin (April 7, 2012). "Life, Love and Service | Toronto and GTA | News." Toronto Star.

¹³ Zhihamine, Colette (1994). Racism, sexism, power and ideology. p. 193-95.

¹⁴ "Spain - social values and attitudes". *countrystudies.us*.

¹⁵ "Standard Grade Bitesize History – Women and work : Ревизија, стр. 3". *bbc.co.uk*.

повеќе од половина од работната сила. Постојат (некои) високи профили на жени директори. Постои мал, но зголемувачки број на жени претседатели. Жените се движат на работни места што порано биле извршувани од мажи. Дури и оние жени што работат во фабрики или занаетчиски работилници имаат повеќе избор и независност отколку ако останат дома. Но, нивното искуство е контрадикторно, како што посочува феминистичкиот економист Рут Пирсон:

„Како индивидуални работници тие искусиле и ослободување или "зајакнување" на влијанието на заработувањето на редовна плата, како и зголемување на автономијата врз нивниот економски живот; во исто време, многумина исто така се свесни за фактот дека нивната работа е ниско платена и во споредба со машките работници, но исто така и со жените работници вработени во индустријализираните земји. Оваа контрадикција е широко распространета - иако повеќе жени работат, тие често се уште се полошо платени од мажите, на работни места со скратено работно време или во огромниот неформален сектор за вработување со мала заштита и малку права. На многу места, зголемувањето на жените што работат е едноставно водено од потребата да се има две плати за да се доближи крај со крај. И на врвот на индустријата и владата, лицата остануваат тврдоглаво машки. Всушност, постојат некои докази дека бројот на жени всушност се намалува. Како што Шерил Сандберг, главен оперативен директор на Фејсбук, вели: "Жените не успеваат до врвот на било која професијата во светот".¹⁶

- Правото на глас, да учествуваат во владата и во процесите на донесување на закони. Во деветнаесеттиот век, жените почнале да го бараат своето право на глас, дури и демонстрирале за истото. Денес, правото на глас на жената се смета за право, според Конвенцијата за елиминација на сите форми на дискриминација против жените. Низ историјата постоеле и жени како Хелен Кендрик Џонсон, кои се спротивставувале на правото на глас и тврделе дека може да се достигне правна и економска еднаквост без правото на глас на жената.¹⁷ Во текот на деветнаесеттиот век, со демонстрациите кои заземале се поголем размер, некои држави постепено почнале да го овозможуваат ова

¹⁶ Van der Haag, Nicky (September 29, 2014) "Feminism and Men", The Guardian.

¹⁷ Kavan Gazdar (2016). Founders of feminism: Men who fought for women's rights. John Hunt Publishing.

право. Нов Зеланд се смета за првата држава која во 1893 на жените им го дала правото на глас на национално ниво. Потоа следи Австралија во 1902 година, дел од нордиските земји на почетокот од дваесеттиот век, Финска во 1906, Норвешка во 1913, Данска и Исланд во 1915 година. По крајот на Првата Светска Војна и други земји продолжиле со овозможувањето на право на глас на жените, Холандија во 1917 година, Австрија, Азербејџан, Канада, Чехословачка, Грузија, Полска и Шведска во 1918 година, Германија и Луксембург во 1919 година, Турција во 1934 година и САД во 1920 година. Оние кои подоцна го усвоиле правото на глас на жените на ниво на Европа се Грција во 1952 година, Швајцарија во 1971 година на федерално ниво, а што се однесува до некои локални прашања на ниво на кантони – 1959-1991 година, Португалија во 1931 година, но не комплетно, туку со некои ограничување, во 1976 година, право на глас со еднакви услови со мажите, Монако во 1962 година, Андора во 1970 година и Лихтенштајн дури во 1984 година. Во Канада, повеќе од провинциите го усвоиле правото на глас на жените помеѓу 1917-1925 и Квебек во 1940 година. Што се однесува до Латинска Америка, правото на глас им било дадено на жените, Еквадор во 1929 година, Бразил во 1932 година, Ел Салвадор во 1939 година, Доминиканската Република во 1942 година, Гватемала во 1956 година и Аргентина во 1946 година. Во Индија, под колонијална власт, универзалното право на глас било доделено на жените во 1935 година. Останатите азиски земји им дале на жените право на глас во средината на дваесеттиот век - Јапонија во 1945 година, Кина во 1947 година и Индонезија во 1955 година. Во Африка, жените генерално добиле право да гласаат заедно со мажите преку универзално право на глас - Либерија во 1947 година, Уганда во 1958 година и Нигерија во 1960 година. Во многу земји на Блискиот Исток универзалното право на глас било стекнато по Втората светска војна, иако во други, како што е Кувајт, гласањето на жените било многу ограничено. Дури во 2005 година, Парламентот на Кувајт им овозможил право на глас на жените со 35-23 гласа.

- Правата на сопственост на жената се права на сопственост и наследство што ги уживаат жените како категорија во општеството во кое било време. Моделите и правата на сопственост на имот се разликуваат меѓу општествата и се под

влијание на културни, расни, политички и правни фактори.¹⁸ Во 19 век некои жени, како Ернестин Роуз, Паулина Рајт Дејвис, Елизабет Кади Стентон, Хариет Бичер Ставе, во САД¹⁹ и Велика Британија почнаа да ги оспоруваат законите со кои им се забранува правото на сопственост откако ќе се венчаат. Според доктрината на обичајното право, сопрузите добивале контрола врз недвижностите и платите на нивните жени. Почнувајќи од 1840-тите, државните законодавни тела во Соединетите Американски Држави и британскиот парламент започнале да ги донесуваат статутите кои ги штитат женските имоти од нивните сопрузи и доверителите на нивните мажи. Овие закони биле познати како Закони за сопственост на мажените жени.²⁰

- Слободата на движење е основно право, кое е признаено од меѓународните инструменти односно утврдено во Членот 13 од Универзалната декларација за човекови права, како и Членот 15 (4) од Конвенцијата за елиминација на сите форми на дискриминација врз жените. Сепак, жените низ различни делови од светот сметаат дека нивната слобода на движење е ограничена, без разлика дали станува збор за закон, културни и социјални норми или насилно и заканувачко однесување од заедницата во која живеат кон нив. Движењето на жената може да се ускрати уште од нејзиното детство и да ја следи низ текот на нејзиниот живот. Споделените општествени норми дека девојките припаѓаат дома ќе го спречат учеството на девојчињата во образованието, што ќе им наштети на нивниот потенцијал за економско зајакнување. Ако тие излезат јавно, заканата од социјално вознемирување и насилство може да ја зајакне нивната изолација. На крајот на краиштата, со законот што им нуди мала или никаква заштита, многу жени ќе ја прифатат домашната улога што им се доделува по традиција. Додека ова може да биде, како што вели еден соработник за е-дискусија, чесен и исполнувачки избор, предизвикот доаѓа кога жените се принудени да влезат во неа. Во однос на правните ограничувања, некои земји имаат закони со кои им се забранува на жените да излезат јавно,

¹⁸ Dir, Carmen Diana; Dos, Cheryl R. (2008), "The Birth and Distribution of Wealth in Developing Countries", in Davis, James B., *Personal Prosperity from a Global Perspective*, Oxford New York: Oxford University Press (UNU-SHIDER), p. 353-372.

¹⁹ "Law on the property of a married woman" 1848, State of New York "

²⁰ "Property Laws of a Married Woman (United States [1839]) - Britannica - Online Encyclopedia".

освен ако не бидат придружувани од машки член од нивното семејство или кои им забрануваат да возат. Без поддршка, невозможно е да работат платена работа или да започнат бизнис. Капетанката на иранскиот женски фудбалски тим неодамна беше запрена од играње со нејзиниот тим на Светското првенство во Азија, кога нејзиниот сопруг го искористи своето законско право да ја негира дозволата за патување во Малезија со своите соиграчи. Во Кенија, како и во многу други земји, на мажите им е полесно да ги искористат можностите за работа во странство; жените честопати мораат да го замолат мажот да ги потпише клучните документи за нив. Променетиот устав на Кенија сега дозволува двојно државјанство; претходниот устав го одземаше државјанство од кенијските жени кои се омажиле со не-државјани. Од суштествено значење е, велат соработниците, дека националното законодавство за имиграција ја разгледува благосостојбата на жените. Кога на жените им се забранува да го пренесат своето државјанство на своите деца, тоа може да има сериозни финансиски импликации. На пример, во Јордан, образовните такси може да бидат 12 пати повисоки за не-државјаните. Што се однесува за социјалните норми, запирањето на жените да патуваат без дозвола го штити здравјето и благосостојбата на нивните семејства; или ги заштитува од трговците со луѓе што даваат лажни ветувања за формално вработување во странство. Сепак, ретко паралелните заштитни мерки ги штитат семејствата од напуштање кога мажите ја користат својата слобода за патување; и "заштитата" лесно можат да се пренесат во репресивна контрола од страна на машките членови на семејството, неподржаните семејства или заедници. Дури овој месец (февруари 2016 година) индискиот Врховен суд пресуди дека "хинду жените сега можат да бидат глава на нивното семејство", право кое секогаш било резервирано за најстариот машки член по традиција и од дупките во законот. Во Узбекистан, жените и мажите имаат еднакво законско право на меѓународно патување. Сепак, во пракса канцелариите за пасоши инсистираат на тоа дека на самите жени под 35 години им е потребна дозвола од нивните татковци да ја напуштат земјата, ова, велат тие, е да се бори против трговијата со луѓе од Узбекистан до земјите од Заливот. Социјалните норми може да го ограничат нивото на образование кое се очекува да го достигнат жените. Еден

соработник сугерираше дека раниот брак бил главен фактор во зголемениот број невработени млади жени во Кенија; друг го привлече вниманието на практиката на киднапирање на млади женски ученици на пат кон училиште или од училиште за да ги принудат да стапат во брак. Некои општествени норми значат дека жените што работат платена работа се изолирани и стигматизирани како сексуално достапни или промискуитетни. Неизбежно ова ќе ги спречи другите жени да се обидат да продолжат со сопственото економско зајакнување. Во јужниот дел на Соединетите Американски Држави, вели уште еден соработник, сè уште е вообичаено да се израснуваат девојките со верувањето дека местото на жената е во домот, а во колеџите вообичаено е да се опишат младите жени како да се стремат кон "Степен на г-ѓа" - не за да градат кариера, туку дека имаат за цел да најдат партнер, да стапат во брак и да станат мајки кои ќе седат дома. За крај, тешко е жените да научат лидерски вештини ако не можат слободно да се движат во општеството. Позитивната дискриминација може да помогне во промената во оваа област, а еден соработник го привлече вниманието на кениското законодавство за задолжително вклучување на кандидати за жени во процесите на избор на раководството.²¹

- Здравјето е дефинирано од Светската здравствена организација како "состојба на целосна физичка, ментална и социјална благосостојба, а не само отсуство на болест или немоќ".²² Здравјето на жените се однесува на здравјето на жените, што се разликува од тоа на мажите на многу уникатни начини. Да се биде маж или жена има значително влијание врз здравјето, како резултат на биолошките и родовите разлики. Здравјето на жените и девојките е од особена грижа, бидејќи во многу општества тие се загрозени со дискриминација која е вкоренета во социокултурните фактори. На пример, жените и девојките се соочуваат со зголемена ранливост кон ХИВ/СИДА. Здравјето на жените е сериозно нарушено во некои делови од светот, поради фактори како што се нееднаквоста, затворање на жените во домот, незаинтересираноста на

²¹ Freedom of Movement and Economic Empowerment of Women. February, 2016/
www.empowerwomen.org

²² Constitution of the World Health Organization: Principles / www.who.int/about/mission/en/

медицинските работници, недостаток на автономија на жените, недостаток на финансиски ресурси на жените. Дискриминацијата врз жените се јавува и преку одбивање на медицински услуги што им се потребни само на жените.²³ Прекршувањата на правото на здравје на жените може да резултираат со смрт на мајката, со повеќе од 300.000 смртни случаи годишно, повеќето од нив во земјите во развој.²⁴ Додека сиромаштијата е важна бариера за позитивните здравствени резултати за мажите и жените, сиромаштијата има тенденција да дава поголем товар за здравјето на жените и девојчињата, како на пример, практиките на хранење (недоволна исхрана) и употребата на небезбедни горива за готвење (ХОББ).²⁵

- Правото на образование исто така претставува универзално право и е признаено во бројни меѓународни конвенции, меѓу кои Член 26 од Универзалната декларација за човекови права и Членот 13 и 14 од Меѓународниот пакт за економски, културни и социјални права. Во Членот 26 стои: „Секој има право на образование, образованието е бесплатно, барем во основните фази. Основното образование е задолжително. Техничкото и професионалното образование ќе бидат општо достапни и високото образование ќе биде подеднакво достапно за сите врз основа на заслуга. Едукацијата ќе биде насочена кон целосен развој на човековата личност и кон јакнење на почитувањето на човековите права и основни слободи. Ќе промовира разбирање, толеранција и пријателство меѓу сите народи, расни или религиозни групи и ќе ги унапредува активностите на Обединетите нации за одржување на мирот. Родителите имаат претходно право да изберат вид на образование што ќе им се даде на своите деца“.²⁶ Што се однесува на образованието на жените, тука Конвенцијата против дискриминација во образованието забранува дискриминација во образованието, при што дискриминацијата се дефинира како „секоја дистинкција, исклучување, ограничување или предност која, врз основа на раса, боја на кожа, пол, јазик, религија, политичко или друго мислење, национално или социјално потекло,

²³ Women's health. / www.who.int/topics/womens_health/en/

²⁴ Maternal mortality. / www.who.int/en/news-room/fact-sheets/detail/maternal-mortality

²⁵ Women's health. / www.who.int/topics/womens_health/en/

²⁶ Article 26, Universal Declaration of Human Rights, December 1948.

економска состојба или раѓање, има цел или ефект на поништување или нарушување на еднаквоста на третманот во образованието.²⁷

Исто така, претходно споменатиот Меѓународен пакт за економски, културни и социјални права, во својот Член 3 нагласува дека „Земјите потписнички на овој пакт се обврзуваат да обезбедат еднакво право на мажите и жените за уживање на сите економски, социјални и културни права утврдени во овој пакт“. Причината која стои позади овој член, како и позади многу други иницијативи и регулативи, може да се пронајде во очигледните разлики во образованието на жените во однос на образованието на мажите (мажите се стекнувале со повисоко образование во минатото, сега родовиот јаз е значително намален, како во западните земји, така и во остатокот на светот). Родовата дискриминација која постои, сега во дваесет и првиот век, не толку очигледна во образованието, повеќе се истакнува во подоцнежниот живот т.е. пост-академски, кога иако мажите и жените можат да го имаат истото ниво на образование, потешко е жените да имаат повисоки менаџерски работни места, а идните вработувања и финансиски грижи можат да се интензивираат.²⁸

- Репродуктивните права се сметаат како законски права и слободи во однос на репродукцијата и репродуктивното здравје. Тие се најчесто разгледувани како права на жените, но се однесуваат како права и на мажите и на жените. Во 1994 година, на Меѓународната конференција за население и развој во Каиро, репродуктивните права беа поддржани со дваесетгодишна програма за акција и секако поддржани со Пекиншката декларација и Пекиншката платформа за акција во 1995 година. Покрај овие три документи, репродуктивните права се засноваат и можат да бидат пронајдени во други бројни меѓународни документи како: Универзалната декларација за човекови права (Член 5 и 16.1), Меѓународниот пакт за економски, социјални и културни права (Член 12.1, 15.1, 23.2 и 23.3), Меѓународниот пакт за граѓански и политички права (Член 9.1, 17.1 и 23.4), Конвенцијата за елиминација на сите форми на дискриминација врз жените (Член 10х, 12.1, 5а, 16.1 и 16.2), Конвенцијата за елиминација на сите

²⁷ Convention Against Discrimination in Education, December, 1960.

²⁸ Kulen, Deborah L. (2003). "Women's Mentoring in the Academy: Addressing the gender gap in higher education". Gender and education. 5.2: 125-137.

форми на расна дискриминација (Член 5е), Конвенцијата против мачење (Член 1), Меѓународната конференција за население и развој – програма за акција (Принцип 8, параграфи 5.5 и 7.2), гореспоменатата Пекиншка платформа за акција (Параграфи 89, 92, 96, 223, 224 и 274е), Римскиот статут на Меѓународниот кривичен суд (Член 7.1) и Виенската декларација и програма за акција (Параграфи 38, 41 и 49).

Кога ги разгледуваме овие меѓународни документи за репродуктивните права, може да се заклучи дека тие претставуваат еден широк концепт кој вклучува многу права како основните човекови права, вклучително и правото на здравје, правото на слобода од дискриминација, правото на приватност, правото да не се биде подложен на мачење или лош третман, правото да се биде слободен од сексуално насилство и слично. Амнести Интернешнл како организација која се занимава со заштита на човековите права, во својата долгогодишна работа ги препознава следниве права како репродуктивни права и проблемите со кои се соочуваат најчесто жените по ова прашање:

- Присилна стерилизација (изведување на процедура за отстранување на способноста на жената да роди, без нејзина согласност);
- Тестирање на невиност и бременост (присилни гинеколошки испитување, без согласност на жената, со што се нарушува нејзиното право на телесен интегритет и сексуална автономија);
- Нееднаков пристап до медицински третман (социјалната и економска маргинализација, репресивните културолошки норми и сексуалното насилство се фактори за добивање на ХИВ/СИДА, како и за недобивање на адекватен медицински третман);
- Осакатување на женските гениталии (отстранување на дел или сите женски гениталии. Ова е опасна постапка која често предизвикува физичка, сексуална и ментална штета. Може да заврши со смрт.)
- Присилен абортус (во некои области, жените се принудени да ја прекинат бременоста против нивната волја.)
- Обвинувања поврзани со абортусот како средство за контрола на женската сексуалност (Во некои области каде што престанок на бременоста е нелегален, маргинализираните жени понекогаш се

обвинети за прекршоци поврзани со абортусот како средство за нивно контролирање.)

- Насилство врз жените (Насилството врз жените го нарушува женскиот телесен интегритет. Правото на жената да го контролира своето тело, вклучувајќи ја и нејзината сексуалност и репродукција, е основно човеково право.)²⁹

Со политичката критика од страна на феминистките во 1870-тите, против принудното мајчинство, како начин за да се добие еманципација на жените, може да се каже дека започнала борбата за репродуктивните права. Во 1960-тите, активистите за репродуктивни права го промовираа правото на жената на телесна автономија, при што овие општествени движења доведоа до стекнување законски пристап до контрацепција и абортус во текот на следните децении во многу земји.³⁰

- Како последно тука наведено од основните права на жените, но од голема важност и поврзано со сите претходни права, е насилството врз жените. Како насилство врз жените се подразбираат сите насилни дела кои се направени против жените. Според Декларацијата на Обединетите Нации за елиминација на насилството врз жените, "насилството врз жените е манифестација на историски нееднакви односи на моќ меѓу мажите и жените", а "насилството врз жените е еден од клучните општествени механизми со кои жените се принудени да бидат подредени во споредба со мажите".³¹ Конвенцијата на Советот на Европа за спречување и борба против насилството врз жените и семејното насилство, исто така позната како Истанбулска конвенција, ја дава следната дефиниција за насилство врз жените: "насилството врз жените" се подразбира како кршење на човековите права и форма на дискриминација против жените и се подразбираат сите акти на родово насилство што резултираат во или имаат веројатност да резултираат со физичка, сексуална, психолошка или економска штета или страдање на жените, вклучувајќи ги и заканите од такви дела, принуда или произволно лишување од слобода, без

²⁹ Amnesty International USA (2007). "Stop Violence Against Women: Reproductive Rights". SVAW. Amnesty International USA. Архивирано од оригиналот на 20 јануари 2008 година. Преземено 28 Октомври 2018.

³⁰ "March of life for women, April 2004"/ www.jofreeman.com. Преземено 2018-10-28.

³¹ Adopted Resolution 48/104 of the UN General Assembly, 20 December 1993.

разлика дали кои се случуваат во јавност или во приватен живот ".³² Понатаму во оваа магистерска теза е разработено влијанието и е ставен посебен акцент на Истанбулската конвенција како прв правно-обврзувачки меѓународен документ и кои се придобивките од истиот за правата на жените низ светот, особено во земјите-потписнички на овој документ.

1.2. Историски аспект на развојот и унапредувањето на правата на жените

Ако се постави прашањето за создавањето и развојот на нееднаквиот третман на жените, по правило се посочува традиционалното вкоренување на патријархатот. Сè уште се смета дека патријархалното општество, онака како што постои денес речиси насекаде низ светот, со сите свои нивоа и различни нијанси, постоело отсекогаш (со некои исклучоци). Поделбата на трудот од најраните времиња е одговорна за прераспределба на улогите меѓу мажот и жената. Мажот лови и носи храна- жената седи дома и се грижи за потомството. Дури и подоцна со развивање на цивилизацијата, жената важела единствено за мајка и сопруга, која со својата работа и труд во домот обезбедува успех на мажот надвор од куќата. Таа финансиски целосно зависела од мажот, кој бил господар на куќата и на сè што се наоѓа внатре во куќата, вклучувајќи ја и неа. Граѓанското општество не им дозволувало на жените да бидат директни конкурентки во производниот процес. Тие биле исклучени од многу економски, политички и дури приватни одлуки. Жените имале ограничени можности на образование, без моќ на управување со својот имот, не можеле да потпишуваат договори и да прифатат работа без дозвола од мажот. Во правото на развод и грижа за децата- тие биле целосно дискриминирани. Дури и кога била поставена основата за да можат да работат, нивниот труд бил сметан за помалку „важен“, па се експлоатирале работничките за најниски и недостојни плати. Оваа ситуација претставувала хранливо тло за првите јавни барања за еднакви права и можности за жените. Кога говориме за правата, се подразбира дека правата на жените се човекови права, права што произлегуваат од едноставниот факт дека жените се човечки

³² Council of Europe Convention on the Prevention and Combating Violence against Women and Domestic Violence, Istanbul, 5 May 2011.

суштества. Значи, аналогно на тоа сите донесени закони и декларации поврзани со човековите права би требало да се однесуваат и на жените. Ова на прв поглед изгледа навидум наивно и едноставно, но не можеме да го спориме фактот дека во сите меѓународни документи и конвенции е потребно посебно поглавје, додаток или амандман за права на жените.

Но, сепак човековите права важеле (а во некои делови од светот сè уште важат) само за мажите. Политичките и граѓанските права на спротивниот пол морале со мака да бидат изборени од организациите на жените. Затоа што на жената од самиот старт на нејзиното постоење и полово дефинирање и е дефинирана улогата на подреденост, на недоволно човек, на човек од „втора категорија“. Улога од која и ден денеска се обидува да излезе и да ги сруши стереотипите кои таа ги носи со себе.

Декларацијата на универзалните човекови права врз основа на природното право на Франција и Соединетите држави, дури кон крајот на осумнаесеттиот век во граѓанското општество ги поттикнала жените да ги побараат своите права. Тие одиграле значајна улога во општествените процеси на преобразба, револуцијата која ја доживеала Франција во осумнаесеттиот век. Се појавиле движења кои барале слобода на религијата, укинување на ропството, права на жените, права на оние кои не поседувале имот и универзално право на глас.³³ Писателката и политички активист, Олимпе де Гугес, чии феминистички пишувања достигнувале до голема публика, користејќи ја политичката тензија предизвикана од Француската револуција, формулирала една „Декларација на правата на жената и граѓанката“³⁴ која била содржински тесно поврзана со „Декларацијата на човековите и граѓанските права“ прокламирана во 1789 година и ја посветила на француската кралица, Марија Антоанета. Таа ја започнува оваа „женска декларација“ со зборовите: *Мажу, способен ли си да бидеш праведен? Една жена ти го поставува ова прашање. Барем ова право не можеш да и го одземеш. Кажи ми, кој ти ја додели таа автократска моќ да го потиснуваш мојот пол? Твојата сила? Твоите таленти? Набљудувај го создателот во неговата мудрост. Помини низ природата со целата нејзина величественост, природата, на која се чини сакаш да и се приближиш, и изведи од тоа, ако се*

³³ Svit, William (2003). Philosophical Theory and the Universal Declaration of Human Rights. University of Ottawa Press. p. 4.

³⁴ "Olympus de Gugges, the Declaration on the Rights of Women (September 1791)," Freedom, equality, fraternity", пристапено на 29 октомври 2018 година, <http://chnm.gmu.edu/revolution/d/293>.

осмелуваш, пример за вакво тиранско владеење.³⁵ Таа ги прецизирала сите поими во текстот „Декларацијата на човековите и граѓанските права“, за кои не било јасно дали со нив се мисли и на жените. Така, таа насекаде низ својата декларација ги заменува зборовите „човек“ или „маж“ со „жена и маж“ и на секој „граѓанин“ му додавала „граѓанка“ на страна. Таа, исто така, привлекува внимание кон фактот дека според Францускиот закон, жените биле целосно казниви, а сепак им се негирале еднаквите права.³⁶ Во текот на ужасното владеење, Олимпе де Гугес била погубена во 1793 година, како резултат на нејзиното политичко пишување, обвинета за предавство. Колку повеќе се консолидирало граѓанското општество, толку повеќе им се одземале права на жените. Жените биле поделени во различни партии и групи на интереси и не настапувале обединето за своите права. На тој начин најпрво пропаднале сите надежи за рамноправност. „Декларацијата за права на жената и граѓанката“ долго време собрала прав во архивите и не била регистрирана во официјалните листи на современи документи. Дури во текот на движењето на жените повторно била откриена и била потврдена во нејзината вредност како уникатен доказ за историјата.

Додека се појавувале поборнички за правата на жените и се поставувале првите основи, се појавувале и нивни опоненти кои ја заговарале теоријата дека редот на природата е жената да се покорува на мажот. Филозофот Жан-Жак Русо пишувал и тврдел дека „Жените прават лошо што се жалат од нееднаквоста на законите направени од мажите“ и исто така „кога таа се обидува да ги узурпира нашите права, таа е наш инфериорен“.³⁷

Во САД во 1848 година, во Сенека Фолс во државата Њујорк, била свикана седница од страна на Елизабет Кеди Стентон и Лукреција Мот, на која за првпат на дневен ред била дискриминацијата на жената. Повеќето од тогаш собраните жени веќе претходно се бореле во движењето за правата на црниците. Движењето против ропството ја изострило свеста на жените за тоа дека самите тие биле дискриминирани

³⁵ "LES DROITS DE LA FEMME - Olympe de Gouges". www.olympedegouges.eu. Превземено 29 Октомври 2018.

³⁶ Naish, Camille (1991). Death comes after the virgin: Sex and Execution, 1431-1933. Rutledge. p. 137.

³⁷ Lauren, Paul Gordon (2003). The evolution of international human rights: visions viewed. University of Pennsylvania. p. 29-30.

како социјална група. Така била создадена „Declaration of Sentiment“³⁸ и слично како и „Декларацијата на правата на жената и граѓанката“, се потпирала на „Декларацијата за независност“ во САД од 1776 година. Овој манифест е насочен против доминантноста на мажите во сите сфери на живеење. Текстот е заснован на фактот дека сите мажи и жени се родени со еднакви права на живот, слобода и стремеж кон среќа и дека обезбедувањето на овие неотуѓиви права е единствена легитимна цел на државата. Сите закони што ги потиснувале жените во подредени позиции, биле декларирани за нелегитимни. Следеле дванаесет резолуции што го поддржувале еднаквиот третман на жените во приватен, религиозен, економски и политички контекст. Иако Декларацијата и нејзините авторки подоцна биле исмејувани (особено деветтата резолуција – каде што авторките бараат жените да имаат право на глас) и содржините биле изменети, таа, сепак, претставува почеток на женското движење во САД, кое се борело за правата на жените пред европските движења и имало функција како пример.

Движењето кое го започнале жените од Сенека Фолс продолжило да се проширува, авторките на Декларацијата продолжиле да одржуваат конвенции за правата на жените низ секој дел од земјата, од 1850тите години до почетокот на Граѓанската војна. Движењето за правата на жените кон крајот на 19-тиот век започнало да се осврнува на широк спектар на прашања наведени во Конвенцијата во Сенека Фолс. Елизабет Кади Стентон и жените како Сузан Б. Ентони, Луси Стоун и Соџорнер Трут патувале низ земјата и предавале и организирале следните четириесет години. На крајот, освојувањето на правото на глас се појавило како централно прашање, бидејќи гласањето би обезбедило средства за постигнување на другите реформи. Кажано, кампањата за право на глас на жените се соочила со таква жестока опозиција што било потребно 72 години за жените и нивните машки поддржувачи да бидат успешни. Како што може да се замисли, секоја 72-годишна кампања вклучувала илјадници политички стратегии, способни организатори, администратори, активисти и лобисти. Приказната за вредниот активизам за правата на жените е литанија на постигнувања наспроти огромните шанси на генијални стратегии и срамни тактики што

³⁸ Library of Congress. Lesson Two: Changing Methods and Reforms of the Movement of the Woman's Movement, 1840-1920. "The first convention that was once called to discuss the civil and political rights of women ... (excerpt)". Преземено на 29 октомври 2018 година.

се користеле за надминување на противниците и максимално искористување на ограничените ресурси. Тоа е драматична приказна, исполнета со извонредни жени со кои се соочувале со неверојатни пречки за да го освојат тоа најосновно американско граѓанско право - гласањето.³⁹

Откако правото на глас на жените во Соединетите Американски Држави било конечно добиено во 1920 година, организираното Движење за правата на жените продолжило да се развива во различни насоки. Додека дел од жените што се марширале и лобирале за правото на глас, се задоволиле со добивањето на истото, други како Алис Пол сметале дека борбата за правата на жените е тековна борба која мора да биде унапредувана. Поборничките за права на жените се организирале во сопствени, независни и делумно независни организации. Жените што се појавувале јавно и ги барале своите права, можат грубо да се поделат во три групи:

- Умерени: Тука се работело за една хетерогена група на женски сојузи, чии членови барале промени само во минимална мера односно чекор по чекор и во рамките на постоечките граѓански општества. Било нагласувано дека жената била поинаква и дека имала поинакви задачи во општеството од мажот. Во оваа група спаѓале, на пример, христијанските сојузи за благосостојба, кои се грижеле за најсиромашните жени, како и либералните сојузи за образование на жените и конзервативните жени. Барањето за право на избор не било поставено од сите сојузи туку повлечено со објаснувањето дека жените сè уште не биле зрели за тоа, односно не сакале да ги навредат владеачите или било побарано класно право на избор, кое ги вклучувало жените.
- Радикалки: Ова било релативно мала група на жени од граѓанството, кои се залагале за радикално реобликување на општеството. Тие биле подвижната сила на борбите за право на избор. Овие жени ја нагласувале еднаквоста на жената и мажот, според што имале право на исти права. Радикалките биле мало движење, кое не се чувствувало приврзано кон ниедна партија. Но, некои барале контакт и со социјалистичките жени. Некои кампањи биле реализирани заеднички, така на пр. за правото за глас на жените. Радикалните феминистки

³⁹ Bonnie Eisenberg and Maria Rutsdotter, National Project on Women's History. 1998.
<http://www.nwhp.org/resources/womens-rights-movement/history-of-the-women-rights-movement/>

исто така се ангажирале за правата на социјално дискриминираните жени, на работничките и проститутките.

- Социјалистки: Тука се работело за релативно независно организирани жени во рамките на социјалистичкото, а подоцна и во комунистичкото движење. Основа на барањата на социјалистичките жени се општите социјалистички барања за укинување на класните спротивности и на приватната сопственост на производните средства. Предводничките на социјалистичкото движење, како Клара Цеткин, барале економска независност на жената како основен услов за нивна рамноправност, како и укинување на хиерархизирањето на половите, аналогно со укинувањето на класите. Во центарот на барањата на социјалистичките жени, најпрво било изедначување на економската положба на работничките со онаа на работниците (исти плати за иста работа, отворање синдикат за жените итн.), подоцна се додало и правото на избор. Воведувањето на меѓународниот ден на жената, 8 март, датира од социјалистичките жени и протестот кој тие го организирале.

Феминизам е поим кој означува збир од идеологии, општествени движења и теории чија цел е дефинирање, воспоставување и бранење на еднакви политички, културни, економски и социјални права на жените.⁴⁰ Феминизмот генерално се занимава со подобрување на положбата на жената во општеството и ослободување на жените од сексизам, насилство и традиционални женски улоги. Во ова спаѓа и обидот да се воспостават образовни и професионални можности за жени кои се еднакви на мажите. Феминистичките движења воделе кампања и продолжуваат со кампањата за правата на жените, вклучувајќи го и правото на глас, да вршат јавна функција, да работат, да заработат фер плата или еднаква плата, да поседуваат имот, да добијат образование, да склучуваат договори, да имаат еднакви права во брак, и да имаат породилно отсуство. Феминистките, исто така, работеле да обезбедат пристап до законски абортуси и социјална интеграција, како и да ги заштитат жените и девојките од силување, сексуално вознемирување и семејно насилство.⁴¹ Иако феминистичкото

⁴⁰ Beasley, Chris (1999). What is feminism? New York: Sage. p. 3-11.

⁴¹ Eholi, Alice (1989). Dare to be bad: radical feminism in America, 1967-1975. Minneapolis: University of Minnesota Press.

застапување е, главно, фокусирано на женските права, некои феминистки, вклучувајќи ги и куќите за свонче, се залагаат за вклучување на ослободувањето на мажите во своите цели, бидејќи веруваат дека и мажите се повредени од традиционалните родови улоги.⁴² Историјата на модерните феминистички движења е поделена во три "бранови" и тоа:⁴³

Првиот бран на феминизмот отпочнал и се одржал кон крајот на деветнаесеттиот и почетокот на дваесеттиот век, кој произлегува од една урбана средина на индустријализмот и либерална, социјалистичката политика. Целта на овој бран била да се отворат можности за жените, со фокус на правото на глас. Бранот официјално започнал во Конвенцијата на Сенека Фолс во 1848 година, кога триста мажи и жени се собрале за каузата за еднаквост на жените. Дискусии за глас и учество на жените во политиката довела до преглед на разликите помеѓу мажите и жените како што тогаш се гледало. Некои тврделе дека жените биле морално супериорни во однос на мажите, и така нивното присуство во сферата на граѓанското општество ќе го подобрила јавното однесување и политичкиот процес.

Вториот бран започнал во 1960 година и продолжил во 90-тите години. Овој бран се одвивал во контекст на анти-воените движења и движењето за граѓански права и зголемената самосвест на различни малцински групи во целиот свет. Новата левица била во пораст и гласот на вториот бран бил повеќе радикален. Во оваа фаза, сексуалноста и репродуктивните права биле доминантни прашања, како и голем дел од енергијата на движењето била фокусирана на усвојување на амандманот за еднакви права со Уставот во кој се гарантира социјална еднаквост без разлика на полот. Оваа фаза започнала со протести против церемонија Мис Америка во Атлантискиот Сити во 1968 година и 1969 година. Феминистките пародирале за тоа што се сметало дека е на "парада на добиток", понижувачки ги сведуваа жените на објекти за убавина доминирана од страна на патријархатот, кој се обидува да ги задржи во домот или на досадни, ниско-платени работни места. Радикалната група од Њујорк наречена Redstockings (црвена чорапи) организирале контра-церемонија во која се крунисувала овца како Мис Америка и ги фрлале "неподносливите" женски предмети

⁴² Hux, Bell (2000). *Feminism is for everyone: passionate politics*. Cambridge, Massachusetts: South End Press.

⁴³ Фросина Ивановска, Наташа Димитровска: ПРИРАЧНИК ЗА РОДОВА ДЕМОКРАТИЈА ЗА ВРСНИЧКИ ЕДУКАТОРИ, Скопје, Април, 2015, стр. 30.

како што градниците, високите потпетици, шминката и лажните трепки во корпата. Поради тоа што вториот бран на феминизам нашол глас во услови на толку многу други социјални движења, лесно било да се маргинализира и да се гледа како помало притискање на копчето од, на пример, Црната моќ или напорите за стопирање на војната во Виетнам. Феминистките реагирале со формирање на само женски организации (како NOW (сега) и групи за “подигање на свеста”. Во публикациите како “Кучка -манифест” и “Сестринството е моќно” феминистки се залагале за своето место под сонцето. Вториот бран бил потеоретски, врз основа на фузијата на нео-марксизмот и психо-аналитичката теорија и почнал да се фокусира на потчинувањето на жените, со пошироки критики кон патријархатот, капитализмот, нормативната хетеросексуалност, како и улогата на жената како мајка и сопруга. Полот и родот се разликувале, првото се сметало за биолошко, а второто како социјална конструкција која варираше од култура до култура и со текот на времето. Со оглед на тоа дека првиот бран на феминизмот, генерално, бил поттикнат од средната класа, западни, бели жени, во втората фаза привлекол внимание и на жените со боја и земјите во развој, кои барале сестринство и солидарност, тврдејќи дека “борбата на жените е класна борба.” Феминистките зборувале за жените како социјална класа и користеле кованици, како што се “личното е политичко” и “политиката на идентитетот”, во обид да покажат дека расата, класата и родовото угнетување се сите поврзани. Тие иницирале концентриран напор да се ослободи општество од врвот до дното од сексизмот, до највисоките нивоа на власта. Еден од видовите на овој комплексен и разновиден бран бил развојот на простори само за жени и на идејата дека жените кои работат заедно за да се создаде посебна динамика, што не е можно во мешани групи, на крајот ќе работат за доброто на целата планета. Жените, без разлика дали од нивното долго “потчинување” или од нивната биологија, се сметале како похумани, поподготвени за соработка, вклучувајќи дека биле посмирени, подемократски и похолистички во нивниот пристап кон решавање на проблемите од мажите. Терминот еко-феминизам е скроен да ја опфати смислата дека поради нивната биолошка поврзаност со Земјата и месечевите циклуси, жените се физички застапници на екологијата.

Третиот бран на феминизмот започнал во средината на 90-тите години и беше поттикнат од страна на пост-колонијалното и постмодерното размислување. Во оваа фаза се дестабилизираше многу конструкции, вклучувајќи ги и поимите за

“универзалната женскост”, телото, полот, сексуалноста и хетеронормативноста. Еден аспект на третиот бран на феминизмот бил дека мистифицираните мајки на претходното феминистичко движење биле повторно донесени од младите феминистки од многу кармин, високи потпетици и гордо изложено деколте кое се идентификува со првите две фази на движењето идентификувано со машкото угнетување. Пинкфло ја изразува оваа нова позиција, кога таа вели дека можно е да се има пуш-ап градник и мозок во исто време. Третиот бран настапил на сцената силно и правилно, избегнувајќи ја виктимизацијата и дефинирајќи ја женската убавина за себе како субјект, а не како предмет на сексистичкиот патријархат. Феминистките развиле реторика на мимикрија, присвоиле навредливи термини како “курва” и “кучка”, со цел да се сруши сексистичката култура и да се лиши од вербалните оружја. Веб просторот станал важна алатка за “пријателскиот феминизам”. Во исто време – полн со иронија, третиот феминистички бран, бидејќи сајбер-просторот бил разделен – со тоа овозможувал на сите корисници можност да ги преминат границите на полот, па така и самиот поим на полот е неурамнотежен начин кој поттикнува експериментирање и креативна мисла. Ова е во согласност со славењето на двосмисленоста и одбивање третиот бран да се рефлектира во смисла на “ние, тие.” Повеќето од третите извидувачи одбиваат да се идентификуваат како “феминисти” и го отфрлаат зборот во кој наоѓаат ограничување и исклучување. Кобла-феминизмот имал тенденција да биде глобален, мулти-културен и избегнува едноставни одговори или вештачки категории на идентитетот, полот и сексуалноста. Неговата трансверзална политика значи дека разликите како што се оние на етничката припадност, класата, сексуалната ориентација, итн. се слават и се признаваат како динамични, ситуациски и временски. Реалноста е замислен, не толку многу во поглед на основните структури и односи на моќ, туку во однос на перформансите во обврските. Третиот феминистички бран ги крши границите.

За време на дваесеттиот век се развиле различни пристапи во рамки на феминистичкото движење, како на пример либералниот феминизам кој го поддржуваат феминистки кои веруваат во постојниот општествен систем, кој треба да се поправи, а не да се руши; социјалистичките феминистки, пак, ја нагласуваат нужноста од заедничката акција со други опресирани групи и класи, како левите партии, антиимперијалистичките движења, работничките организации, ЛГБТИ

движењата, анти/алтерглобалистите, и сл.⁴⁴ Главниот извор од кој потекнува родовата нееднаквост, според нив, не е патријархатот, туку класната експлоатација од која произлегува патријархатот; Радикалниот феминизам ја смета капиталистичката хиерархија контролирана од мажи за дефинирачка карактеристика на женската опресија и ја смета за неопходна реконструкцијата на општеството. Постојат и други гранки на феминизмот како еко феминизам, конзервативен феминизам, марскистички феминизам, анархо – феминизам и др.

2. МЕЃУНАРОДНИ СТАНДАРДИ ЗА ПРАВАТА НА ЖЕНИТЕ

Спорната позиција на правата на жената во човековите права се рефлектирала и во развојот на меѓународните спогодби и документи, со чие посредство можат да се дефинираат правата на жените и можат да се казнат повредите на правата на жената низ целиот свет, преку Обединетите нации (ОН).

По усвојувањето на Универзалната декларација, Комисијата за човекови права започна да подготвува два договори за човекови права, Меѓународниот пакт за граѓански и политички права и Меѓународниот пакт за економски, социјални и културни права. Заедно со Универзалната декларација, тие го сочинуваат Меѓународниот закон за човекови права. Одредбите од двата Пакта, како и други договори за човекови права, се правно обврзувачки за државите кои ги ратификуваат или пристапи кон нив. Државите што ги ратификуваат овие договори периодично известуваат до експертски тела, кои издаваат препораки за чекорите потребни за исполнување на обврските утврдени во договорите.

Овие тела за следење на договори, исто така, обезбедуваат авторитативни толкувања на договорите и, доколку се согласат државите, тие исто така ги разгледуваат индивидуалните жалби за наводни повреди.⁴⁵

⁴⁴ Фросина Ивановска, Наташа Димитровска: ПРИРАЧНИК ЗА РОДОВА ДЕМОКРАТИЈА ЗА ВРСНИЧКИ ЕДУКАТОРИ, Скопје, Април, 2015, стр. 30

⁴⁵ За повеќе информации во врска со системот за договори за човекови права, видете UNHCR, Information Sheet no. 30: United Nations Convention on Human Rights and UNHCR, Information Sheet No. 7: Procedures for individual complaints under the United Nations human rights treaties.

2.1. Основни конвенции поврзани со правата на жените

Голем број меѓународни инструменти ги поддржуваат и ги промовираат правата на жените. Заштитени и поддржани права од овие инструменти се движат од правото на еднаквост, правото да не бидат дискриминирани и правото на глас и да се кандидираат за избори. Подолу следува преглед на овие инструменти и релевантните одредби од овие инструменти, почнувајќи од меѓународните па се до регионалните стандарди за заштита на правата на жените.

- **Универзална декларација за човекови права**

Универзалната декларација за човекови права (УДЧП) е документ кој претставува пресвртница во историјата на човековите права. Изработена од претставници од различни правни и културни средини од сите региони во светот, Декларацијата била прокламирана од Генералното собрание на Обединетите нации во Париз на 10 декември 1948 година (Резолуција на Генералното собрание 217 А) како заеднички стандард на достигнувања за сите народи и сите нации. За прв пат ги поставува основните човекови права да бидат универзално заштитени и е преведена на повеќе од 500 јазици.⁴⁶ Оваа Декларација ги прокламира како подеднакви правата на жените и мажите со правата содржани во неа, "без разлика на секаков вид, како што е ... пол ...". При изготвувањето на Декларацијата, имало значителна дискусија за употребата на терминот "сите мажи", наместо родово-неутрален термин.⁴⁷ На крајот, Декларацијата била усвоена со користење на термините "сите човечки суштества" и "сите", за да не остава сомнеж дека Универзалната декларација е наменета за сите, за мажите и за жените.⁴⁸

- **Меѓународен пакт за граѓански и политички права**

Меѓународниот пакт за граѓански и политички права на Обединетите нации (МПГПП) се обидува да обезбеди заштита на граѓанските и политичките права. Тој бил усвоен од страна на Генералното собрание на Обединетите нации на 19 декември 1966 година, а

⁴⁶ Universal Declaration of Human Rights, Paris, December 1948. www.un.org/en/universal-declaration-human-rights

⁴⁷ Johannes Morsinck, "Women's Rights in the Universal Declaration", Human Rights Quarterly, Vol. 13, no. 2 (May 1991).

⁴⁸ Women's rights are human rights, publication of the United Nations (Office of the High Commissioner), New York and Geneva, 2014, p. 4

стапил на сила на 23 март 1976 година. Меѓународниот пакт за економски, социјални и културни права, Универзалната декларација за човекови права и Меѓународниот пакт за човекови права и неговите два Факултативните протоколи се колективно познати како Меѓународен закон за права. МПГПП го признава вроденото достоинство на секој поединец и се обврзува да ги промовира условите во рамките на државите за да овозможи уживање на граѓански и политички права. Земјите што го ратификувале Пактот се обврзани "да ги заштитат и да ги зачуваат основните човекови права ... [и] да „принудат да се превземаат административни, судски и законодавни мерки со цел да ги заштитат правата содржани во договорот и да обезбедат ефикасен правен лек“. Во моментот има 74 потписници и 168 партии во МПГПП. Обединувачките теми и вредности на МПГПП се наоѓаат во членовите 2 и 3 и се засноваат на поимот недискриминација. Членот 2 гарантира дека правата признаени во МПГПП ќе бидат почитувани и ќе бидат достапни за сите на територијата на оние држави кои го ратификувале Пактот (државите-потписнички). Членот 3 обезбедува еднакво право на мажите и на жените за уживање на сите граѓански и политички права утврдени во Меѓународниот пакт за човекови права.⁴⁹

- **Меѓународен пакт за економски, социјални и културни права**

Меѓународниот пакт за економски, социјални и културни права (МПЕСКП) е мултилатерален договор усвоен од Генералното собрание на Обединетите нации на 16 декември 1966 година преку Г.А. Резолуцијата 2200А (XXI) и стапил на сила од 3 јануари 1976 година. Ги обврзува своите потписници да работат на доделување на економски, социјални и културни права (ЕСКП) на териториите на не-самоуправните и доверливите територии и поединци, вклучувајќи ги правата за труд и правото на здравје, правото на образование и правото на соодветен стандард на живеење. Од септември 2018 година, Пактот има 169 потписници. Уште четири земји, вклучувајќи ги и САД, го потпишаа, но не го ратификуваа Пактот. МПЕСКП (и нејзиниот Факултативен протокол) е дел од Меѓународниот закон за човекови права, заедно со Универзалната декларација за човекови права (УДЧП) и Меѓународниот пакт за граѓански и политички

⁴⁹ International Covenant on Civil and Political Rights, UN General Assembly, December 1966.

права (МПГПП), вклучувајќи ги и првите и вторите Факултативни протоколи.⁵⁰ Пактот го следи Комитетот на ОН за економски, социјални и културни права.⁵¹

- **Конвенцијата за согласност за брак, минимална возраст за брак и регистрација на бракови**

Конвенцијата за согласност за брак, минимална возраст за брак и регистрација на бракови е договор договорен во Обединетите нации за стандардите на бракот. Договорот бил отворен за потпишување и ратификација со резолуцијата 1763 А (XVII) на Генералното собрание на 7 ноември 1962 година и стапил на сила на 9 декември 1964 година со размена на писма, во согласност со член 6. Конвенцијата е потпишана од 16 земји и постојат 55 потписници на Конвенцијата. Конвенцијата ја потврдува консензуалната природа на браковите и бара од страните да утврдат минимална брачна возраст со закон и да обезбедат регистрација на бракови.⁵²

- **Конвенција за елиминација на сите форми на дискриминација врз жените и нејзиниот Факултативен протокол**

На 18 декември 1979 година, Генералното собрание на Обединетите нации ја усвоило Конвенцијата за елиминација на сите форми на дискриминација врз жените. Таа стапила на сила како меѓународен договор на 3 септември 1981 година откако дваесеттата земја го ратификувала. До десетгодишнината од Конвенцијата во 1989 година, речиси сто земји се согласиле да бидат обврзани со своите одредби. Конвенцијата била кулминација на повеќе од триесет години работа од страна на Комисијата на Обединетите нации за статусот на жените, тело формирано во 1946 година за следење на состојбата на жените и за промовирање на правата на жените. Работата на Комисијата била од суштинско значење во осветлувањето на сите области во кои на жените им е оневозможена еднаквоста со мажите. Овие напори за унапредување на жените резултираат со неколку декларации и конвенции, од кои Конвенцијата за елиминација на сите форми на дискриминација врз жените е централен и сеопфатен документ. Меѓу меѓународните договори за човекови права, Конвенцијата зазема важно место во донесувањето на женската половина од

⁵⁰ International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, UN General Assembly, December 1966. / Collection of Contracts for the UN: International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights ", UN, 3 January 1976.

⁵¹ "Committee on Economic, Social and Cultural Rights". www.ohchr.org

⁵² Convention on Marriage, Minimum Age for Marriage and Registration of Marriages, UN, December, 1964. <https://treaties.un.org>

човештвото во фокусот на загриженоста за човековите права. Духот на Конвенцијата е вкоренет во целите на Обединетите нации: да ја потврди вербата во фундаменталните човекови права, во достоинството и во вредност на човечката личност, во еднаквите права на мажите и жените. Овој документ го опишува значењето на еднаквоста и како може да се постигне тоа. Притоа, Конвенцијата не воспоставува само меѓународен закон за права на жените, туку и агенда за дејствување од страна на земјите кои гарантираат уживање на тие права.

Во својата преамбула, Конвенцијата експлицитно признава дека "продолжува да постои опширна дискриминација врз жените" и нагласува дека таквата дискриминација "ги крши принципите на еднаквост на правата и почитувањето на човековото достоинство". Како што е дефинирано во член 1, дискриминацијата се сфаќа како "секоја разлика, исклучување или ограничување направено врз основа на пол ... во политичкото, економското, социјалното, културното, граѓанското или кое било друго поле". Конвенцијата дава позитивна афирмација на принципот на еднаквост со тоа што бара од државите-членки да ги преземат "сите соодветни мерки, вклучувајќи го и законодавството, за да обезбедат целосен развој и унапредување на жените, со цел да им се гарантира остварување и уживање на човековите права и основни слободи врз основа на еднаквост со мажите "(член 3). Агендата за еднаквост е наведена во четиринаесетте наредни статии. Во својот пристап, Конвенцијата опфаќа три димензии на состојбата на жените. Граѓанските права и правниот статус на жените се детално разгледани. Покрај тоа, и за разлика од другите договори за човекови права, Конвенцијата исто така се занимава со димензијата на репродукција на човекот, како и со влијанието на културните фактори врз родовите односи.

Правниот статус на жените добива најшироко внимание. Загриженоста околу основните права на политичко учество не се намалила од усвојувањето на Конвенцијата за политички права на жените во 1952 година. Според тоа, нејзините одредби се преиначени во член 7 од овој документ, при што на жените им се гарантира правото на глас, да се одржи јавна функција и да врши јавни функции. Ова вклучува еднакви права за жените да ги претставуваат своите земји на меѓународно ниво (член 8). Конвенцијата за државјанството на жените во брак - усвоена во 1957 година - е интегрирана според членот 9, со која се обезбедува државност на жените, без оглед на нивниот брачен статус. Конвенцијата, на тој начин, го привлекува

вниманието на фактот дека честопати женскиот правен статус е поврзан со бракот, што ги прави зависни од националноста на нивниот сопруг, а не од поединци. Членовите 10, 11 и 13 соодветно ги афирмираат правата на жените за недискриминација во образованието, вработувањето и економските и социјалните активности. На овие барања им е даден посебен акцент во однос на ситуацијата на жените од руралните области, чиишто посебни борби и витални економски придонеси, како што е наведено во член 14, имаат поголемо внимание при планирањето на политиките. Членот 15 ја утврдува целосната еднаквост на жените во граѓански и деловни прашања, барајќи дека сите инструменти насочени кон ограничување на правата на жените "ќе се сметаат за ништовни". На крајот, во членот 16 Конвенцијата се враќа на прашањето за бракот и семејството односи, потврдување на еднакви права и обврски на жените и мажите во однос на изборот на брачен другар, родителство, лични права и команда над имотот.

Спроведувањето на Конвенцијата го следи Комитетот за елиминација на дискриминацијата врз жените (CEDAW). Мандатот на Комитетот и администрацијата на договорот се дефинирани во членовите од 17 до 30 од Конвенцијата. Комитетот е составен од 23 експерти кои ги номинираат нивните влади и ги избираат државите-членки како поединци "со висок морален статус и компетентност во областа опфатена со Конвенцијата". Најмалку на секои четири години, од државите членки се очекува да достават национален извештај до Комитетот, наведувајќи ги мерките што ги донеле за да ги спроведат одредбите од Конвенцијата. На својата годишна седница, членовите на Комитетот разговараат за овие извештаи со претставниците на Владата и истражуваат со нив области за понатамошно дејствување од конкретната земја. Комитетот, исто така, дава генерални препораки до државите-членки за прашања во врска со елиминацијата на дискриминацијата врз жените.⁵³

Факултативниот протокол е субсидијарен договор кон Конвенцијата. Тој не воспоставува никакви нови права, туку им овозможува на правата гарантирани со Конвенцијата да се спроведуваат.⁵⁴ Членови 1-7 создаваат механизам за поединечни

⁵³ Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women New York, 18 December 1979, Introduction and summary of the contents of the convention.
<https://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CEDAW>

⁵⁴ "Optional Protocol to CEDAW and its Applicability" on the ground "". Association for the Rights of Women in Development. February 12, 2008. Преземено 2018-10-31.

жалби слични на оние на Првиот факултативен протокол кон Меѓународниот пакт за граѓански и политички права, Факултативниот протокол кон Конвенцијата за правата на лицата со попреченост и член 14 од Конвенцијата за елиминација на сите форми на расна дискриминација. Страните се согласуваат да ја признаат надлежноста на Комисијата за елиминација на дискриминацијата врз жените да ги разгледуваат поплаките "од или во име на" поединци или групи кои тврдат дека нивните права според Конвенцијата се повредени.⁵⁵ Ако жалбата е поднесена во име на жртва, тогаш тоа бара нивна согласност, освен ако подносителот не може да го оправда постапувањето без него.⁵⁶ Она што претставува "оправдување" во таков случај е до Комисијата.⁵⁷ Способноста за поднесување приговори во име на жртвите се смета за важна во дозволувајќи им на НВО-ите, како што се женските организации и групите за човекови права, да го користат Протоколот за спроведување на Конвенцијата. Членовите 8-10 создаваат истражен механизам. Страните можат да дозволат Комисијата да истражува, да поднесува извештаи и да дава препораки за "сериозни или систематски прекршувања" на Конвенцијата.⁵⁸ Комитетот може да ја повика релевантната страна да одговори и да ја информира за сите мерки што се преземени како резултат на таква истрага, било директно или преку нормален процес на известување според Конвенцијата.⁵⁹ Страните може да се откажат од оваа обврска при потпишување или ратификација,⁶⁰ но само Бангладеш, Белизе, Колумбија, Куба и Таџикистан го сториле тоа.⁶¹ Членот 11 бара од страните да обезбедат дека оние што се жалат според Факултативниот протокол не се предмет на малтретирање или заплашување.⁶² Членот 13 бара од страните да ги информираат своите граѓани за Конвенцијата, Факултативниот протокол и одлуките на Комитетот, со цел да се олеснат жалбите.⁶³ Членовите 12 и 14 ја уредуваат постапката⁶⁴ и известуваат⁶⁵ на Комитетот за

⁵⁵ OP-CEDAW, article 1.

⁵⁶ OP-CEDAW, article 2.

⁵⁷ McKinnon, Catherine (2004). "Procedures from the CEDAW Optional Protocol". *Interrights newsletter*. 14 (4): p. 173-174.

⁵⁸ OP-CEDAW, article 8.

⁵⁹ OP-CEDAW, article 9.

⁶⁰ OP-CEDAW, article 10.

⁶¹ Signatories to the Optional Protocol to the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women. "United Nations. Преземено 31 октомври 2018 година.

⁶² OP-CEDAW, article 11.

⁶³ OP-CEDAW, article 13.

⁶⁴ OP-CEDAW, article 12.

постапување по претставките. Членовите 15-21 се однесуваат на ратификацијата, влегувањето во сила и измената на Факултативниот протокол.⁶⁶

- **Декларација за заштита на жените и децата во вонредна состојба и вооружен конфликт**

Декларацијата за заштита на жените и децата во вонредна состојба и вооружен конфликт била усвоена од Обединетите нации во 1974 година и стапила во сила истата година. Тоа било предложено од страна на Економскиот и социјален совет на Обединетите нации, врз основа на тоа што жените и децата се често жртви на војни, граѓански немири и други вонредни ситуации што предизвикуваат да страдаат од "нечовечки дела и како последица на тоа сериозно да страдаат". Во Декларацијата се наведува дека жените и децата претрпуваат виктимизација за време на вооружениот конфликт поради "сузбивање, агресија, колонијализам, расизам, странска доминација и странско потчинување". Декларацијата конкретно ги забранува нападите и бомбардирањето на цивилното население (член 1) и употребата на хемиско и биолошко оружје врз цивилното население (член 2). Членот 3 бара од државите да се придржуваат кон Женевскиот протокол од 1925 година и Женевската конвенција од 1949 година. Во Декларацијата исто така се бара од земјите да преземат мерки за ставање крај на "прогон, тортура, казнени мерки, деградирачки третман и насилство", особено кога тие се насочени против жените и како криминални дела⁶⁷, како и признавање на "затворање, мачење, пукање, масовни апсења, колективно казнување, уништување на живеалишта и присилно иселување". Одредени неотуѓиви права исто така се содржани во Декларацијата, како што се пристап до храна, засолниште и медицинска грижа, кои треба да им се обезбедат на жените и децата зафатени во вонредни ситуации⁶⁸. Конечно, Декларацијата ја наведува обврзувачката природа на другите инструменти на меѓународното право, именувајќи ја Универзалната декларација за човекови права, Меѓународниот пакт за граѓански и политички права,

⁶⁵ OP-CEDAW, article 14.

⁶⁶ OP-CEDAW, articles 15-21.

⁶⁷ Kinear, Karen L. (2011). Women in developing countries: a reference manual. ABC-CLIO. pp. 182-183.

⁶⁸ *ibid.* p. 183.

Меѓународниот пакт за економски, социјални и културни права и Декларацијата за правата на детето.⁶⁹

- **Протокол за спречување, сузбивање и казнување на трговијата со луѓе, особено жени и деца, дополнување на Конвенцијата на Обединетите нации против транснационален организиран криминал**

Протоколот за спречување, сузбивање и казнување на трговијата со луѓе, особено жени и деца (исто така познат како Протокол за трговија со луѓе или Протокол за ТСЛ на ООН) е протокол кон Конвенцијата против транснационален организиран криминал. Тој е еден од трите протоколи на Палермо, додека другите се: Протоколот против криумчарење на мигранти по копно, море и воздух и Протоколот против недозволено производство и трговија со огнено оружје. Протоколот беше усвоен од страна на Генералното собрание на Обединетите нации во 2000 година и стапи на сила на 25 декември 2003 година. До февруари 2018 година, таа беше ратификувана од 173 потписнички.⁷⁰ Канцеларијата на Обединетите нации за дрога и криминал (КОНДК) е одговорна за спроведување на протоколот. Таа нуди практична помош за државите со изготвување на закони, создавање на сеопфатни национални стратегии за борба против трговијата со луѓе и помагање со ресурси за нивно спроведување. Во март 2009 година КОНДК ја започна кампањата "Сино срце" за борба против трговијата со луѓе, да ја подигне свеста и да поттикне вклученост и инспирација за акција. Протоколот ги обврзува државите што го ратификуваат да спречат и да се борат против трговијата со луѓе, заштита и помош на жртвите на трговијата со луѓе и унапредување на соработката меѓу државите, со цел да се исполнат тие цели.⁷¹

- **Декларација за елиминација на насилството врз жените**

Декларацијата за елиминација на насилството врз жените од 1993 година стана првиот меѓународен инструмент кој експлицитно се осврнува на насилството врз жените, обезбедувајќи рамка за национално и меѓународно дејствување. Таа го дефинира насилството врз жените како било каков акт на родово насилство кое резултира во, или може да резултира со физичка, сексуална или психолошка штета или страдање на

⁶⁹ Kumar, Anurada V. (2002). Encyclopedia for the development of human rights of the less privileged, Volume 2. Sarup & Sans. p. 89.

⁷⁰ "UNODC - signatories to the Trade Protocol of the CTK". Treaties.un.org. Преземено 31 октомври 2018.

⁷¹ Chart of signatures and ratifications of the Treaty 197. http://www.coe.int/ro/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/197/signatures?p_auth=Gn9RcCwG

жените, вклучувајќи и закани за такви дела, принуда или произволно лишување од слобода, без разлика дали се случуваат во јавност или во приватен живот. Декларацијата за елиминација на насилството врз жените беше усвоена без гласање од страна на Генералното собрание на Обединетите нации во својата резолуција 48/104 на 20 декември 1993 година. Содржано во неа е признавањето на "итна потреба за универзална примена на жените на правата и принципите во однос на еднаквоста, безбедноста, слободата, интегритетот и достоинството на сите човечки суштества"⁷². Резолуцијата често се смета за комплементарна и зајакнување на работата на Конвенцијата за елиминација на сите форми на дискриминација против жените и Виенската декларација и Програма за акција. Ги потсетува и ги отелотворува истите права и принципи како оние заштитени со инструменти како Универзалната декларација за човекови права, а членовите 1 и 2 обезбедуваат најшироко употребена дефиниција за насилство врз жените.⁷³ Како последица на резолуцијата, во 1999 година, Генералното собрание, предводено од претставникот од Доминиканската Република, го назначи 25 ноември како Меѓународен ден за елиминација на насилството врз жените. Во продолжение членовите 1 и 2 од оваа Декларација:

- ✓ Член 1: За целите на оваа Декларација, терминот "насилство врз жените" значи секој чин на насилство врз основа на полова основа, што резултира во, или може да резултира со физичка, сексуална или психолошка штета или страдање на жените, вклучувајќи и закани за такви дела, присила или произволно лишување од слобода, без разлика дали се случуваат во јавност или во приватен живот.
- ✓ Член 2: Се подразбира дека насилството врз жените опфаќа, но не се ограничува само на ова: (а) Физичкото, сексуалното и психолошкото насилство кое се јавува во семејството, вклучувајќи и тепање, сексуална злоупотреба на женски деца во домаќинството, насилство поврзано со мираз, брачно силување, осакатување на женски гениталии и други традиционални практики штетни за жените, насилство поврзано со експлоатација; б) физичкото, сексуалното и психолошкото насилство кое се јавува во општата заедница,

⁷² A / RES / 48/104 - Declaration on the Elimination of Violence against Women - UN Documents: Collecting a Body of Global Contracts". Un-documents.net. Преземено 31 октомври 2018 година.

⁷³ UNECE Gender Statistics - On Violence against Women ".Unece.org. Преземено 31 октомври 2018 година.

вклучувајќи и силување, сексуална злоупотреба, сексуално вознемирување и заплашување на работа, во образовните институции и на други места, трговија со жени и присилна проституција; (в) Физичко, сексуално и психичко насилство извршено или оправдано од државата, каде и да се случи.⁷⁴

- **Пекиншка декларација и Платформа за акција**

Четвртата светска конференција за жените: Акција за еднаквост, развој и мир, спроведена од Обединетите Нации, се одржала во периодот од 4 до 15 Септември, 1995 година, во Пекинг, Кина. На оваа Конференција е донесена Пекиншката декларација и Платформата за акција⁷⁵, се со цел да се постигне поголема еднаквост и можности за жените. Хилари Клинтон, во тоа време прва дама на САД, го има одржано својот познат говор „Женските права се човекови права“, кој понатаму низ годините имаше огромно влијание врз женските движења за правата. Земјите-членки на ОН, се обврзале да ја спроведат Платформата за акција, која опфаќа области од посебен интерес за жените (Жените и животната средина, жените на власт и одлучувачки позиции, жените и економијата, жените и сиромаштијата, насилството врз жените, образованието на жените, жените во вооружени конфликти, институционалните механизми за унапредување на правата на жените, итн.).

Следните неколку документи се исто така многу значајни, иако се сметаат само за регионални инструменти: **Конвенција на Советот на Европа за спречување и борба против насилството врз жените и семејното насилство (Истанбулска Конвенција), Африканска повелба за човекови и народни права, Протокол кон Африканската повелба за човекови и народни права за правата на жените во Африка (Мапуту, Мозамбик, 11 јули 2003), Меѓуамериканска конвенција за спречување, казнување и искоренување на насилството врз жените "Конвенција на Белем До Пара".**

2.2. Истанбулската Конвенција како основа на Меѓународните стандарди за правата на жената

⁷⁴ UN documents, supra, note 70.

⁷⁵ Beijing Declaration and Platform for Action, UN, 5 September, 1995. <http://www.un-documents.net/beijingd.htm>

Конвенцијата на Советот на Европа за спречување и борба против насилството врз жените и семејното насилство (Истанбулска Конвенција) е Конвенција на Советот на Европа против насилство врз жените и семејното насилство, која беше отворена за потпишување на 11 мај 2011 година, во Истанбул, Турција. Конвенцијата има за цел да спречи насилство, заштита на жртвите и "да стави крај на неказнивоста на сторителите". До јануари 2018 година, таа е потпишана од 46 земји и Европската унија. На 12 март 2012 година, Турција стана првата земја што ја ратификуваше Конвенцијата, по што следеа 32 други земји од 2013 до 2018 година (Албанија, Андора, Австрија, Белгија, Босна и Херцеговина, Хрватска, Кипар, Данска, Финска, Естонија, Франција, Грузија, Германија, Грција, Исланд, Италија, Луксембург, Македонија, Малта, Монако, Црна Гора, Холандија, Норвешка, Полска, Романија, Португалија, Сан Марино, Србија, Словенија, Шпанија, Шведска, Швајцарија)⁷⁶. Конвенцијата стапи на сила на 1 август 2014 година. Од страна на Република Македонија, оваа Конвенција е потпишана на 8 јули, 2011 година, но ратификувана дури во декември, оваа година (2018 год.). Конвенцијата, исто така, се обидува да го промени начинот на кој луѓето размислуваат, да ги поттикне сите членови на општеството, особено **мажите и момчињата**, да ги променат своите ставови. Во суштина, ова е повик за поголема еднаквост помеѓу жените и мажите, бидејќи насилството влече корени од нееднаквоста во општеството. Меѓу останатите главни карактеристики на оваа Конвенција, што ја издвојува од останатите е казнивоста и криминализацијата на делото - насилството врз жените е форма на кршење на човековите права и вид на дискриминација. Тоа значи дека државите одговараат доколку не реагираат на овој вид на насилство, претставува прв правно-обврзувачки инструмент⁷⁷. Ова значи дека државите за прв пат мора да ги воведат, односно пренесат овие видови на кривични дела во нивниот законодавен систем. Исто така, тука за прв пат се дава дефиниција за род и со тоа се признава дека жените и мажите не се само биолошки различни, туку и дека родот е социјална категорија со која жените и мажите ги одредуваат нивните улоги и однесување.

⁷⁶ " Full list: Chart of signatures and ratifications of the Treaty 210. "Council of Europe.

<https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/210/signatures>

⁷⁷ Juvistira, Ula; Shrives, Osamund: "Istanbul Convention: a tool to tackle violence against women and girls", November 2017.

Советот на Европа презел низа иницијативи за промовирање на заштитата на жените од насилство од 1990-тите. Особено, овие иницијативи резултираа со усвојување во 2002 година на Препораката на Советот на Европа Rec (2002)5 на Комисијата на министри до земјите-членки за заштита на жените од насилство и водењето на Европа во периодот 2006-2008 година, за борба против насилството врз жените, вклучувајќи и семејно насилство.⁷⁸ Парламентарното собрание на Советот на Европа, исто така, презеде цврст политички став против сите форми на насилство врз жените. Тоа усвои голем број резолуции и препораки во кои се повикуваат законски обврзувачки стандарди за спречување, заштита и сузбивање на најтешките и најраспространети форми на родово-базирано насилство. Кампањата особено покажала голема варијација во Европа за националните одговори на насилството врз жените и семејното насилство. Така, потребата од хармонизирани правни стандарди за да се осигура дека жртвите имаат корист од истото ниво на заштита насекаде во Европа, станала јасна. Министрите за правда на земјите-членки на Советот на Европа почнаа да разговараат за потребата од засилување на заштитата од семејно насилство, особено насилството од интимен партнер. Советот на Европа одлучи дека е потребно да се постават сеопфатни стандарди за спречување и борба против насилството врз жените и семејното насилство. Во декември 2008 година, Комитетот на министри формира експертска група со мандат да подготви нацрт - конвенција во оваа област. Во текот на само две години, оваа група, наречена CAHVIO (Ad-hoc комисија за спречување и борба против насилството врз жените и семејното насилство),⁷⁹ изготви предлог текст. За време на подоцнежната фаза на подготовка на конвенцијата, Велика Британија, Италија, Русија и Светата престолнина предложија неколку измени за ограничување на условите предвидени со Конвенцијата. Овие измени беа критикувани од Амнести интернешенел⁸⁰. Конечниот нацрт на конвенцијата беше подготвен во декември 2010 година.

Оваа Конвенција го карактеризира насилството врз жените како кршење на човековите права и форма на дискриминација (член 3 (а)). Земјите треба да спроведат

⁷⁸ " Campaign to combat violence against women, including domestic violence (2006-2008) "Council of Europe. Преземено 31 октомври 2018 година.

⁷⁹ Ad Hoc Committee on Prevention and Combating Violence against Women and Domestic Violence (CAHVIO) "Council of Europe. Преземено 31 октомври 2018 година.

⁸⁰ " It is time to urge us to resist violence against women in Europe. "Amnesty International. Преземено 31 октомври 2018 година

должно внимание при спречувањето на насилството, заштитата на жртвите и гонењето на сторителите (член 5). Конвенцијата, исто така, содржи дефиниција за родот: за целите на Конвенцијата родот е дефиниран во член 3 (в) како "општествено конструирани улоги, однесувања, активности и атрибути кои едно општество го смета за соодветно за жените и мажите". Покрај тоа, договорот воспоставува серија кривични дела карактеризирани како насилство врз жените. Државите кои ја ратификуваат Конвенцијата мора да ги криминализираат неколку кривични дела, вклучувајќи: психолошко насилство (член 33); демнење (член 34); физичко насилство (член 35); сексуално насилство, вклучително и силување, експлицитно го опфаќа целиот ангажман во неконсензуални дела од сексуална природа со личност (член 36), присилен брак (член 37); осакатување на женски гениталии (член 38), присилен абортус и присилна стерилизација (член 39). Конвенцијата наведува дека сексуалното вознемирување мора да биде предмет на "кривична или друга законска санкција" (член 40). Конвенцијата, исто така, вклучува статија насочена кон злосторства извршени во име на т.н. "чест" (член 42).

Во однос на структурата на Конвенцијата, таа е сочинета од 81 член, разделени во 12 поглавја, инструментот е базиран на "четири П": превенција (prevention), заштита и поддршка на жртвите (protection and support of victims), гонење на сторители (prosecution of offenders) и интегрирани политики (integrated politics). Секоја област предвидува серија конкретни мерки⁸¹. Конвенцијата, исто така, утврдува обврски во врска со собирањето на податоци и поддршка на истражувањата во областа на насилството врз жените во својот член 11. Во преамбулата, Европската конвенција за човекови права, Европската социјална повелба и Конвенцијата за акција против трговијата со луѓе, како и меѓународните договори за човекови права од страна на Обединетите нации и Римскиот статут на Меѓународниот кривичен суд се отповикани. Во членот 2, оваа конвенција укажува дека одредбите ќе се применуваат во време на мир, како и во ситуации на вооружени конфликти во насилството врз жените и семејното насилство. Член 3 ги дефинира клучните термини:

- ✓ "насилство врз жените" е "кршење на човековите права и форма на дискриминација врз жените и се подразбираат сите акти на родово-

⁸¹ Council of Europe, *supra* note 77.

засновано прекршување кое резултира или може да резултира со физичка, сексуална, психолошка или економска штета или страдање жени, вклучувајќи закани за такви дела, принуда или произволно лишување од слобода, без разлика дали се случуваат во јавниот или приватниот живот";

- ✓ "семејно насилство": "сите дејства на физичко, сексуално, психолошко или економско насилство што се случуваат со семејството или домашната единица или помеѓу поранешни или сегашни сопружници или партнери, без разлика дали сторителот го дели или делел истиот престој со жртвата. "
- ✓ "пол": значи "општествено конструирани улоги, однесувања, активности и атрибути кои одредено општество ги смета за соодветни за жените и мажите".
- ✓ "родово насилство врз жените": значи "насилство кое е насочено против жената, бидејќи таа е жена или која влијае на жените несразмерно".

Членот 4 забранува неколку видови дискриминација во кои се наведува: Спроведувањето на одредбите од оваа Конвенција од страна на членовите, особено мерките за заштита на правата на жртвите, се обезбедува без дискриминација по било која основа како што се пол, пол, раса, боја, јазик политичко или друго мислење, национално или социјално потекло, поврзаност со национално малцинство, имот, раѓање, сексуална ориентација, родов идентитет, возраст, здравствена состојба, инвалидитет, брачен статус, статус на мигрант или бегалец или друг статус.

3. ЗЛОУПОТРЕБИ И ПОВРЕДИ НА ПРАВАТА НА ЖЕНИТЕ

3.1. Повреда на правото на жената на светски рамки и во Р. Македонија

Според Декларацијата на ОН за елиминација на насилството врз жените од 1993 година, насилството врз жените претставува повреда на човековите права и основните слободи на жените. Насилството врз жените е пречка за родова еднаквост.

Жените имаат право на еднакво уживање и заштита на сите човекови права и основни слободи, меѓу кои и меѓу другото: право на живот; правото на еднаквост; правото на слобода и безбедност на некое лице; правото на еднаква заштита според законот; правото да бидат ослободени од сите форми на дискриминација; правото на највисок стандард на физичко и ментално здравје; правото на правични и поволни услови за работа; правото да не бидат подложени на мачење, или друго сурово, нечовечно или понижувачко постапување или казнување. Исто така, во Декларација следи дека „Насилството врз жените е социјален проблем (економија, здравство, благосостојба, политика), а не приватен проблем на секоја поединечна жена или семејство. Насилството врз жените значи било кое чин на насилство кое резултира или може да резултира со физичка, сексуална или психолошка штета или страдање на жените. Исто така, вклучува и закани со такви дела, принуда или произволно лишување од слобода, без разлика дали се случуваат во јавност или во приватен живот.“

Насилството е во многу случаи однесување научено во рамките на семејствата, од односите со другите луѓе, во училиште и од медиумите. Намалувањето на насилството во општеството е долгорочна цел, остварлива преку индивидуални секојдневни напори за ненасилно однесување и мирно решавање на конфликти, како и преку споделување на неопходното и соодветно знаење со заедницата. На тој начин може да се спречат штетните (навредливи) модели на однесување кои се пренесуваат од генерација на генерација. Треба да се уверат девојчињата и момчињата да добијат воспитување и образование, кои ниту го поттикнуваат традиционалното општество и културните модели за улогата на девојчињата и момчињата, ниту ги поттикнуваат предрасудите или стереотипите за секој пол. Важно е да се стремиме кон создавање на социјална клима без толеранција за насилство врз жените или кој било друг вид на насилство. Убеденоста дека насилството врз жените не е прифатливо треба да стане општо прифатена норма. Неопходно е жените да обезбедат ефективна заштита од насилство и да им дадат јасна порака на сторителите на насилство дека ќе бидат казнети според законот за предизвикување насилство⁸².

⁸² „Насилството против жените е повреда на човековите права“, Друштво СОС, <http://www.drustvo-sos.si> превземено на 04.11.2018 год.

Постојат повеќе причини зошто е многу важна борбата против повредата на правата на жените низ светот. Некои од најистакнатите повреди на правата на жените низ светот во продолжение:

- ✓ **Нееднаквост на работното место, насекаде низ светот вклучувајќи ги и САД:** За повеќето Американци, не е тајна дека жените сè уште се соочуваат со екстремни неповолности на работното место. И покрај тоа што вложуваат подеднакво долги часови и им се даваат идентични одговорности како и нивните машки колеги, жените сè уште заработуваат само 77 центи за долар на секој човек во САД, а тоа е уште полошо во други земји. Не само што жените прават помалку, но нивните одговорности дома често се поригорозни; според студиите на Харвард, мажите сè уште вложуваат значително помалку време во домашните работи како нивните женски партнери.
- ✓ **Извртени родови стапки:** Во некои земји, каде што законите за контрола на населението се ставени под многу построги влијанија, разликите во однос на половите се зголемени. Поволниот притисок на мажите во овие земји резултираше со проблеми во неусогласениот однос со родот, каде што некои женски бебиња може да бидат убиени или напуштени. Во Кина, родот сооднос на мажите со жени е 108: 100 врз основа на консензусот за податоци за 2013 година; во Индија, тоа беше 107: 100.
- ✓ **Насилството:** Според изјавата на генералниот секретар на ОН Бан Ки-Мун во 2008 година, една од секои три жени е веројатно дека ќе биде "претепана, принудена на секс или на друг начин злоупотребувана во нејзиниот живот". Всушност, насилството врз жените е толку честа појава земјите во развој што честопати дури и не стигаат до вестите. И додека многу земји не успеваат да ги заштитат своите жртви на силување, другите земји како што се Мароко и Саудиска Арабија имаат многу построги казни. Жртвите на силувања во овие земји можат да бидат обвинети за злосторства за "сами со непознат човек или за забременување потоа", што само дополнително поттикнува штетна идеја за култура на силување.
- ✓ **Брак и развод:** Според УНИЦЕФ, повеќе од една третина од жените на возраст меѓу 20 и 24 години се венчале пред да наполнат 18 години, што се смета дека е под минималната возраст за брак во повеќето земји. Сепак, овие деца невести

ризикуваат поголеми шанси за раѓање во рана возраст и страдаат од ризици од компликации при породување и поголеми шанси за добивање на ХИВ / СИДА. Судовите прават многу малку за да помогнат во проблемот; во Јемен, против законот е жената да ја напушти куќата без дозвола на нејзиниот сопруг. Ова резултира со висок процент на жени, кои се плашат од правни последици, да останат во насилни односи.

- ✓ **Образование:** Жените во моментот сочинуваат две третини од неписмените возрасни лица во светот. Дали тие се чуваат надвор од училиште за да продолжат со домашните работи или нивниот татко смета дека е време да се омажат, на жените постојано им се одзема правото на образование; право што речиси никогаш не им се одзема на нивните машки колеги. Иако докажано е дека бројни студии покажуваат дека образованието на жените е клучно за елиминирање на сиромаштијата и помагање на развојот, родовиот јаз во образованието во многу од овие земји во развој само продолжува да се зголемува⁸³.

Постојат уште многу вознемирувачки факти за повредите на правата на жените кои ОН ЖЕНИ, постојано ги нагласуваат и превземаат дејствија за тие да се спречат и да се подигне свеста против овој тип на дејствување.

Што се однесува до Република Македонија, државата сеуште се вклопува во оние таканаречени, земји во развој и со самото тоа, постојат огромно непочитување и повреда на правата на жените, кое е недозволиво според меѓународните стандарди за заштита на правата на жените. Почнувајќи од нееднаквоста на работното место и јазот помеѓу платите, како и многу малку жени на управувачки позиции во големите компании, сето тоа претставува секојдневие во државата. Во однос на извртените родови стапки, поради сеуште застапеното патријархално општество, во многу од руралните, но и урбаните делови од државата, по клиниките има чести случаи на присилен абортус од страна на сопругот или членови на семејството доколку се работи за женски плод. И тука настапуваат граѓанските организации во одбрана на повредите на правата на жените, но сепак сето тоа е невозможно доколку самата жртва не ја пријави повредата на правото. Ист е случајот и со семејното насилство кое исто така се

⁸³ Magnanti, Nick: "Five Violations of Women's Rights", Borgen Project, July, 2014. <https://borgenproject.org>. Преземено 04.11.2018 год.

смета за повреда на правата. Погоре наведените податоци и статистики за пријавените случаи на семејно или било какво родово-базирано насилство се застрашувачки, но уште попоразителен е фактот што во голем број од случаевите, на крајот жртвите ќе го повлечат своето обвинение.

Во однос на другите две најчести повреди на правата, како образованието, во државата не се соочуваме со големо повредување на ова право. Голем број од жените во Македонија се запишуваат на додипломски студии, како и на постдипломски и дури и докторски студии. Ова претставува многу надежен индикатор во однос на тоа во кој правец ќе се движи државата во иднина, бидејќи секако колку пообразовани и поконкурентни жени на пазарот на труд постојат, толку би се намалил и родовиот јаз во економска смисла и понатаму во општествената сфера.

3.2. Злоупотреба на правото на жената на светски рамки и во Р. Македонија

Според Европската Конвенција за човековите права, во Член 17 за забрана за злоупотреба на човековите права стои „ Ниту една одредба од Конвенцијата не може да се толкува на начин според кој, на некоја држава, група или поединец им е дадено право да преземаат активности или постапки со кои се загрозува некое право или слобода што се признати со оваа Конвенција, или да ги ограничуваат овие права и слободи во мерка поголема од онаа предвидена со Конвенцијата,⁸⁴“ согласно на овој член и злоупотребата на правата на жената се смета за прекршок.

Кога се разгледуваат злоупотребите на правата на жените низ светот, може да се заклучи дека има многу бизарни примери, особено од страна на државите кои ги немаат потпишано, ниту ратификувано најважните меѓународни договори за правата на жените. Почнувајќи со злоупотреба на правото на глас, следните држави им го оневозможиле тоа право на своите граѓанки: Брунеј (Азија) до 1962 година, правото на глас на жените (и на мажите) им било оневозможено и условено, Либан- одделни права на гласање. Задолжителен доказ за завршено основно училиште што важело

⁸⁴ European Convention for the Protection of Human Rights, European Court of Human Rights, revised text, July 2010.

само за жените, но не и за мажите, отфрлено по 5 години⁸⁵, Саудиска Арабија- жените сеуште немаат право на глас. На првите локални избори во 2005 година на жените не им беше овозможено да си го дадат својот глас. Сепак постои надеж дека тоа ќе се случи во блиска иднина (со оглед на тоа дека во 2018 година им беше дозволено да управуваат со автомобил), Обединети Арапски Емирати- Ограничено, ама целосно овозможено во 2010 година, правата на жените во Авганистан се речиси на нула. 87% од нив се жртви на физичко, сексуално или психичко малтретирање, повеќето се мажат сосила. Врховниот верски совет ги призна официјално во свој едикт жените за втора категорија на луѓе, а претседателот Хамид Карзаи го поддржа документот. Со закон е изгласана елиминацијата на насилството над жените, но останува само на хартија.

Некои од останатите злоупотреби на правата на жените низ светот се: Во некои држави во Индија жените не се дел од законот за безбедно возење со носењето кацига при управување со мотор, а поради тој исклучок, годишно илјадници лица се жртви во сообраќајки, поддржувачите на законот, сметаат дека со него се прави обид да се сочува фризурата и шминката кај жените, што е исклучително бесмислено. Сведочењето пред суд во Јемен, ја смета жената како некомплетна личност пред судот. Сведочењето на жените не се зема како сериозно доколку не е подржано од некој маж или подразбира ситуација во која бил присутен и маж. Жените не можат да бидат сведоци во случаи кога станува збор за прељуба, кражба или содомија. Во Саудиска Арабија и Мароко, жртвите на силување можат да бидат обвинети за злосторство. Многу земји не успеваат да ги заштитат жртвите на силување, а некои пак одат и чекор понатаму со тоа што ги казнуваат жените поради излегување од дома без друштво на маж, затоа што се сами во просторија со маж кој не им е роднина или затоа што по тоа останале бремени или пак биле силувани. Официјалната политика во Еквадор е дека абортусот е забранет за сите освен за медицински случаи кои владата ги нарекува „идиоти и ненормални“. Сега политичарите размислуваат за поблаги термини како што е „ментално болен“, но тоа нема да го промени статусот на абортусот во оваа земја.

⁸⁵ Elections in Asia and the Pacific: Data Manual: Volume I: Middle East, Central Asia and South Asia. Oxford University Press. 2001. p. 174.

Република Македонија, кога се разгледуваат злоупотребите на правата на жените низ светот, може да се каже дека е на завидно ниво и се стреми кон про-западните држави со своите ставови во однос на почитувањето на правата на жените. Правото на глас на жената е овозможено уште во далечната 1946 година, на жените им е дозволено да поседуваат имот, да управуваат со сопствено моторно возило и сите останати права кои се законски добиени. Дури и кога станува збор за правото на абортус, покрај краткотрајниот период од пет години, кога поради политиките на претходната влада за зголемување на наталитетот на државата, беа направени некои ограничувачки и понижувачки измени на Законот за прекин на бременоста, сега абортусот во државата е повторно легално и остварливо право на секоја жена да одлучува за својот телесен интегритет.

4. МЕЃУНАРОДНИ СТАНДАРДИ ЗА ПРАВАТА НА ЖЕНИТЕ И РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Република Македонија е земја која се залага за почитување на сите права на жените и ја промовира рамноправноста меѓу половите. Во последните години, согласно Законот за еднакви можности на мажите и жените, а секако и според потпишаните меѓународни декларации и конвенции, властите во државата се обидуваат да ги инкорпорираат овие елементи во македонското законодавство. Сепак, правната рамка и придржувањето до истата се две сосема различни работи, односно *de jure* состојбата не кореспондира со *de facto* состојбата. Факт е дека поголемиот дел од жителите на нашава држава (особено во руралните средини) сè уште функционираат според оној стар патријархален принцип: мажот е главата на семејството, па не се обрнува големо внимание на образованието и професионалниот напредок на женските деца- најважно нешто за нив е да се омажат. Но, од големо значење е тоа што денес, на државните функции и во јавниот политички живот се повеќе се вклучуваат и жените.

Во продолжение на ова поглавје се разгледани правата кои ги уживаат жените во Република Македонија, како и правната рамка и институционалните механизми за

спроведување на правата и овозможување на рамноправност помеѓу мажите и жените на територијата на Република Македонија.

4.1. Правата на жените во Р. Македонија

Со прифаќањето на Конвенцијата за елиминирање на сите форми на дискриминација врз жената, во 1994 година се создаде и правна можност и обврска за државата за транспонирање на нејзините одредби за правата на жената и родовата еднаквост во националното законодавство. Дополнително, со ратификувањето на Факултативниот протокол на оваа Конвенција се овозможува поднесување на индивидуални случаи на прекршување на женските човекови права до Комитетот задолжен за следење на оваа Конвенција при ООН. Контролен механизам задолжен за следење на имплементацијата на стандардите предвидени со оваа Конвенција е посебно формирано тело, односно Комитетот за елиминирање на сите форми на дискриминација врз жената.

Рамноправноста меѓу половите е една од темелните вредности на Уставниот поредок на Република Македонија кој се заснова на целосно признавање и промовирање на еднаквите можности на жените и мажите, како неизоставен предуслов за одржлив развој, уживање на човековите права и практикување на демократските вредности. Еднаквите можности на жените и мажите во Република Македонија се регулирани со Уставот како највисок правен акт, но и во голем број на закони се внесени одредби со кои се забранува дискриминацијата врз основа на пол и одредби со кои се инкорпорира родовиот концепт во домашната законска регулатива. Иако во голем број закони е инкорпориран родовиот концепт, се до 2006 година во Република Македонија не беше донесен посебен закон со кој ќе се промовираат и унапредуваат еднаквите можности на жените и мажите. Следејќи ги добрите примери од европските земји и земјите во регионот во делот на родовата рамноправност, Собранието на Република Македонија во мај 2006 година го донесе Законот за еднакви можности на жените и мажите.⁸⁶

⁸⁶ МТСП- „Анализа на степенот на имплементација на законот за еднакви можности на жените и мажите“, Скопје, јуни, 2011 година.

Кога говориме за правата на жените во Република Македонија, може да се заклучи дека од осамостојувањето на државата, се потпишувале и се ратификувале меѓународни договори во корист на човековите права, а со тоа вклучително и на правата на жените. Сепак, што се однесува до нивното имплементирање и како различните власти во текот на годините работеле на унапредувањето на родовата рамноправност, останува прашање кое е дискутабилно, особено за активистите за родовата рамноправност.

Во ова поглавје се разгледуваат правата на жените кои ги поседуваат во државата, во однос на основните човекови права на жените:

- ✓ Во поглед на вработувањето и присутноста на жените на пазарот на труд, резултатите од релевантните истражувања на невладините организации во државата се поразувачки, како и податоците од Државниот завод за статистика. Во Статистичкиот годишник на Р. Македонија за 2013 година, односно опсег на пет години, се забележува дека бројката на вработени жени во периодот од 2008 до 2012 година се движи од 170.000 до 200.000 вработени, во однос на вработените мажи, од 250.000 до 275.000. Според друго истражување на Вестминстер фондацијата за демократија, во јануари, 2018 година, во однос на претходните две години (2016-2017 год.), стапката на вработени жени изнесува 276,755 (38%) за 2016 година и 289,864 (39%) за 2017 година, додека пак стапката на вработени мажи изнесува 443,920 (62%) за 2016 година и 450,028 (61%) за 2017 година.⁸⁷ Според истражувањето на Институтот за економски истражувања и политики „Finance think“, во Македонија жените во просек заработуваат 12,5% помалку од мажите, а овој јаз се зголемува и до 28.4% кај лицата без образование или само со основно образование. Благоица Петрески, извршен директор на Институтот за економски истражувања и политики „Finance think“ вели дека „Најголем дел од овој јаз го објаснува неактивноста на жените на пазарот на труд. Постојат повеќе причини зошто овие жени може да не се случајно надвор од пазарот на труд. На пример, поради традиционалната улога на жената во Македонското општество на домаќинка и одгледувачка на деца, поради жените кои се неплатени семејни работници,

⁸⁷ Извор: Државен завод за статистика на Република Македонија, 2017 година.

особено во земјоделието, жените кои не работат бидејќи мажот мигрирал и им испраќа дознаки и така натаму. Од економски аспект, жените сеуште не се еднакви со мажите во Македонија. Имаат помала активност на пазарот на труд, имаат повисока невработеност и во просек заработуваат помалку.“

- ✓ Правото на глас, жените во Република Македонија го добиле уште во далечната 1946 година, додека државата била во склоп на Поранешната Југославија. Во 1946 година, македонките за прв пат во историјата, гласале на избори. Денеска, иако ситуацијата е сеуште далеку од идеална, повеќе жени се охрабруваат да се вклучат во политичките и општествените процеси. Жените во Македонија формално учествуваат со 40% во политиката, според најновите измени на Изборниот законик, но сепак бројот на избрани претставнички на власта не го достигнува овој процент. Во парламентот на РМ во 2014 г. имаше 41 жена од 123 пратеници или 33,3 %, со што РМ се позиционираше на 26-то место во светот. Со заминувањето на позиции министри и градоначалници во моментот, односно 2018 година, Собранието на РМ, од вкупно 120 пратеници има 46 жени пратенички (со мандат 2016-2020 година). Исто така, во локалната власт ситуацијата не е на задоволително ниво, од 2009 до 2013 година нема ниту една градоначалничка, од 2013 до 2017 година има четири градоначалнички, додека пак на последните локални избори во Република Македонија се избрани 6 жени за градоначалнички⁸⁸. Одредени анкети за јавно мислење спроведени во 2014 година, покажуваат дека мнозинството граѓани во РМ сметаат дека постои недоволен број на жени градоначалнички, додека пак речиси 54% силно би поддржала и би гласале за жена градоначалник.
- ✓ Во Република Македонија, според Законот за сопственост и други стварни права, во основните одредби не е определено од кој пол треба и може да биде сопственикот на предметите, но сепак во отсекот 1 од овој Закон, во делот за заедничка сопственост во брачна и вонбрачна заедница е наведено според кои околности имотот припаѓа на жената или мажот, односно доколку се работи за заеднички имот помеѓу двајца ко-сопственици, тој се дели на половина⁸⁹. Во

⁸⁸ „Само 6 жени помеѓу 80-те градоначалници“, Нова ТВ, 31 октомври 2017 година.

⁸⁹ Закон за сопственост и други стварни права, Консолидиран текст 1, март, 2018 година.

овој поглед, жените во државата уживаат поголеми права за разлика од жените во други држави каде воопшто немаат право на сопственост.

- ✓ Во поглед на правото за слобода на движење на жените во Република Македонија, тие не се ограничени во својата слобода на движење повикувајќи се на Член 27 од Уставот на РМ, каде што стои „Секој граѓанин на Република Македонија има право слободно да се движи на територијата на Републиката и слободно да го избира местото на своето живеалиште. Секој граѓанин има право да ја напушти територијата на Републиката и да се врати во Републиката. Остварувањето на овие права може да се ограничи со закон, единствено во случаите кога е тоа потребно заради заштита на безбедноста на Републиката, водење на кривична постапка или заштита на здравјето на луѓето.”⁹⁰
- ✓ Локалните и националните граѓански организации во државата посветуваат особено внимание на здравјето и репродуктивните права на жените, преку спроведување на истражувања и покренување на иницијативи до властите. Здравствената заштита и репродуктивните права исто така се загарантирани права на секој граѓанин во државата, но не сите имаат еднаков пристап до овие права, најчесто жените Ромки кои се соочуваат со двојна дискриминација во јавното здравство. Особена загриженост во однос на репродуктивните права предизвика гласањето за измени на Законот за абортус во 2013 година, спроведени од тогашниот министер за здравство, Никола Тодоров. Граѓанските организации дури тогаш поведоа иницијатива⁹¹ против овој закон бидејќи го ограничуваше правото на жената да ги донесува своите одлуки и бараа да се испита неговата уставност. Сепак, законот помина во Собранието на РМ и дури 5 години подоцна, во 2018 година, измените во овој Закон беа поништени. Комесарот за човекови права на Советот на Европа, Нилс Мужниеке, во своите три-месечни извештаи неколку пати истакнува дека женското сексуално и репродуктивно здравје и правата биле највпечатливи домени во кои напредокот бил заглавен или дури и уназаден, Комесарот ја истакна потребата

⁹⁰ Устав на Република Македонија, ноември, 1991 година.

⁹¹ Иницијатива за поведување постапка за оценување на уставноста на: Законот за прекинување на бременоста. Иницијативата е поднесена од извршните директори на голем дел од граѓанскиот сектор. Повеќе за Законот на:

http://www.mhc.org.mk/system/uploads/redactor_assets/documents/444/Inicijativa_abortus.pdf

да се елиминираат сите бариери што ги попречуваат жените до пристап до сеопфатно сексуално образование, модерна контрацепција и безбеден и легален абортус и неџа⁹².

Во дел од подготвениот извештајот за РМ на работната група за CEDAW, од март, 2018 година, стои дека жените во РМ се недоволно опфатени со здравствени услуги на примарно ниво, вклучувајќи примарна гинеколошка здравствена заштита и посети на патронажни сестри. Главната причина за ова е недоволниот број на регистрирани гинеколози во примарната здравствена заштита и нивната нееднаква територијална дистрибуција. Во 2016 година, во примарната здравствена заштита имало само 137 регистрирани гинеколози. Според географскиот стандард на организација на здравствена мрежа во примарната здравствена заштита, во Р. Македонија треба да има вкупно 286 гинеколози, врз основа на бројот на жени на возраст од 14+, што значи дека постои недостаток 149 гинеколози. Во 45 општини во РМ, нема избрано гинеколог, а во 24 општини, бројот на избрани гинеколози е недоволен. Како резултат на тоа, проценетиот процент од само 50,4% од жените на возраст од 14 години имаат регистрирани гинеколози во примарната здравствена заштита. Покриеноста на жените со патронажни посети на нивните домови во периодот во текот на бременоста и една година по породувањето е многу ниска на национално ниво.⁹³

- Не постои валиден стратешки документ за семејно насилство, усвоен од Владата на Република Македонија, кој ќе претставува континуитет во посветеноста на државата, а со тоа и на ресорните министерства, на функционален и ефективен одговор на семејното насилство. Недоволни државни средства се наменети за спречување и борба против семејното насилство. Покрај тоа, странска помош обезбедена од агенциите на ОН во земјата не се потроши соодветно, со што не придонесоа за

⁹² Прв квартален извештај за активности, 2018, Комесар за човекови права, Нил Мужкиенс. Повеќе за неговите извештаи на веб-страната на Комесарот.

⁹³ Писмен поднесок за разгледување од страна на Комитетот за елиминација на сите форми на дискриминација против жените, Пред-сесија работна група за 71та сесија, поднесен 29 Јануари, 2018.

надминување на откриените недостатоци⁹⁴. По четиригодишно усвојување на новиот Закон за спречување, борба и заштита од семејно насилство⁹⁵, во практиката нема доволно спроведување. Постои несоодветна мултисекторска активност, размена на информации и координација помеѓу релевантните институции во случаите на семејно насилство, особено во итни случаи, кога станува збор за подготовка и спроведување на привремени мерки на заштита (ТМП). На пример, и покрај предвидената одговорност, само неколку центри за социјална помош (ЦСП) имаат позитивна практика во воспоставувањето мулти-секторски тимови, проследен со план за безбедност на жртвите во случаи кога животот на жртвата е загрозен. Исто така, при проценката на потребите на жртвата што ја изврши ЦСП, беше воведена согласност од жртвата за преземање заштитни мерки, што претставува непотребно административно оптоварување, имајќи предвид дека овие мерки треба да бидат безусловни. Во практиката не е обезбедена правно загарантирана бесплатна здравствена заштита на жените кои преживеале семејно насилство. Имено, здравствените установи одбиваат да даваат услуги на жени кои претрпеле семејно насилство или да издадат медицинска документација без да се наплаќаат за оваа услуга. Постои растечки тренд во бројот на кривични пријави⁹⁶ и жалби⁹⁷ направени во врска со семејното насилство според статистиките за семејно насилство што ги води Министерството за внатрешни работи во периодот од 2004 до 2014 година. Бројот на поднесени кривични пријави во врска со актите на насилството врз жените (2012 - 2014

⁹⁴ Асоцијација ЕСЕ, Анализа: Дали Заедничката програма на ООН и Фондот на ООН придонесоа за имплементација на Националната стратегија за заштита од ДВ 2008- 2011, достапна на: <http://esem.org.mk/pdf/Publikacii/2017/National%20Strategy%20for%20Protection%20Against%20DV%2008-2011.pdf>

⁹⁵ Здружение ЕСЕ, Анализа на правната рамка и институционален одговор на насилството врз жените, Достапен на: <http://esem.org.mk/en/pdf/Publikacii/2017/Analysis%20of%20thelegal%20framework.pdf>
Службен весник на РМ, бр. 138/14, 33/2015 и 150/2015

⁹⁶ Во 2014 година, Министерството за внатрешни работи регистрирало 901 кривична пријава, што е околу шест пати повеќе отколку во 2004 година, кога 149 беа евидентирани кривични пријави за семејно насилство.

⁹⁷ Во 2014 година, Министерството за внатрешни работи регистрира 4482 претставки, што е речиси двојно повеќе од бројот на претставки регистрирани во 2004 година, кога беа евидентирани 2434 жалби.

година) покажува тренд на пораст⁹⁸, за разлика од трендот на обвиненијата⁹⁹. Трендот на поднесените претставки за поднесено кривично гонење е вознемирувачки (телесна повреда, која е најчеста основа за санкционирање на семејното насилство во текот на истиот период е во опаѓање¹⁰⁰). Ова уште повеќе, со оглед на тоа што од 169-те поднесени претставки во 2014 година, 117-те жртви беа повлечени од жртвата.¹⁰¹

По ратификацијата на Истанбулската конвенција во 2018 година во Македонија, се очекува да се подобрат напорите против борбата против родово-базираното насилство. Годинава по повод на Меѓународниот ден на жените, министерката за труд и социјална политика, Мила Царовска изјави „За Македонија да има систем за заштита од насилство, потребно е да имаме 25 засолништа за жртви на насилство, најмалку пет кризни центри за жртви на силување, најмалку три центри за жртви на сексуално насилство, како и да се отворат повеќе од 20 центри за советување во кризни ситуации и превенции. Неопходни се и обуки на персоналот кој ќе работи во нив, законски измени, како и едукација на судиите и јавните обвинители кои треба да го препознаат и соодветно да го казнат родовото насилство“.

4.2. Правна рамка за правата на жените во Р. Македонија

Кога се говори за правната рамка на било кое право во некоја држава, тогаш прво што го посочуваме е Уставот на таа држава. Оваа законодавна рамка во

⁹⁸ Во 2012 година беа поднесени вкупно 640 кривични пријави; во 2013-685 година, а во 2014 година бројот на кривични пријави е 843. Податоците се собрани од тринаесет од вкупно 22 јавни обвинителства во РМ во рамките на Проектот на УСАИД за правна заштита на жените спроведен од страна на Здружението на ЕСЕ.

⁹⁹ Во 2012 година, беа издадени 429 обвиненија, во 2013-436 година, а во 2014-315 година. Податоците беа достапни од 18 од вкупно 27 основни судови во рамките на Проектот на УСАИД за правна заштита на жените имплементиран од ЕСЕ.

¹⁰⁰ Во 2012 година, вкупно беа поднесени 218 кривични обвинителни предлози, во периодот 2013-1999 година, а во 2014-169 година. Податоците беа достапни од 18 од вкупно 27 основни судови во рамките на Проектот на УСАИД за правна заштита на жените имплементиран од ЕСЕ.

¹⁰¹ Писмен поднесок за разгледување од страна на Комитетот за елиминација на сите форми на дискриминација против жените, Пред-сесија работна група за 71та сесија, поднесен 29 Јануари, 2018.

Република Македонија за превенција на дискриминацијата и промовирање на целосна и ефективна еднаквост ја сочинуваат кривичното, граѓанското и управното законодавство, односно: Уставот на Република Македонија, Кривичниот законик, Законот за работни односи, Законот за извршување на санкции, Законот за средно и високо образование, Законот за здруженија на граѓани и фондации, Законот за политички партии, Законот за внатрешни работи, Законот за надворешни работи, Законот за судовите, Законот за избор на пратеници, Законот за наследување, Законот за семејство, Законот за култура, Законот за локална самоуправа, Изборниот законик и Законот за еднакви можности на жените и мажите.

Во член 9 од Уставот на РМ се определува дека граѓаните на РМ се еднакви во слободите и правата независно од полот, расата, бојата на кожата, националното и социјалното потекло, политичкото и верското уверување, имотната и општествената положба. Воедно, во ставот 2 од овој член се гарантира еднаквост на граѓаните пред Уставот и законите. Родовата еднаквост се гарантира и со уставните одредби со кои се уредува надлежноста на Народниот правобранител: Имено, согласно Амандманот XI на Уставот: „Народниот правобранител посветува особено внимание за заштита на начелата на недискриминација и соодветна и правична застапеност на припадниците на заедниците во органите на државна власт, органите на единиците на локална самоуправа и во јавните служби“. Во контекст на еднаквиот пристап на жената до правда значајни се и следните уставни одредби: Член 13 став 2 од Уставот со кој се гарантира правото на надомест на штета и други права утврдени со закон на лицето незаконито лишено од слобода, притворено или незаконито осудено; Правото на жалба против поединечните правни акти донесени во постапка во прв степен пред суд, управен орган или организација или други институции што вршат јавни овластувања, се гарантира со член 15; Во член 50 се содржани гаранции за основните слободи и права при што се уредува дека секој граѓанин може да се повика на заштита на слободите и правата утврдени со Уставот пред судовите и пред Уставниот суд на РМ во постапка заснована врз начелата на приоритет и итност; Овие уставни одредби соодветно се вградени и во законите:

- Законот за спречување и заштита од дискриминација во член 3 ја забранува секоја директна или индиректна дискриминација, повикување и поттикнување на дискриминација и помагање во

дискриминаторско постапување врз повеќе основи, вклучително пол и род. Само овој закон заедно со Кривичниот законик уредуваат заштита од дискриминација врз основа на пол и род.

- Заштита на половата еднаквост се промовира и во членот 6 од Законот за работните односи, при што се утврдува дека: “Работодавецот не смее барателот на вработување или работникот да го стави во нееднаква правна положба поради полот, вклучително и дополнителните 13 основи. Во случаите на дискриминација од членот 6 од овој закон, кандидатот за вработување или на работникот има право на надомест на штета согласно со одредбите од Законот за облигациони односи.
- Обезбедување еднаквост, рамноправност, недискриминација по кој било основ и обезбедување правна сигурност врз основа на владеење на правото се целите и функциите на судската власт содржани во членовите од 3 - 6 од Законот за судовите. Воедно се гарантира правото на секој на еднаков пристап пред судот во заштитата на неговите права и правно заснованите интереси.
- Во законодавството со кое се уредува здравствена заштита се гарантира правото на пациентите на еднаквост по основ на пол во остварувањето на правата од Законот за здравствена заштита. Исто така, во остварувањето на правата од социјалната заштита утврдени со Законот за социјална заштита и во остварувањето на правата и облиците на заштита на децата утврдени со Законот за заштита на децата се уредува еднаквоста при што се забранува директната или индиректна дискриминација по основа на пол заедно со уште 11 основи.
- Со Законот за превенција, спречување и заштита од семејно насилство се уредува одговорното и должно постапување на институциите и здруженијата, нивната меѓусебна координација и соработка, заради превенирање и спречување на семејното насилство и обезбедување на заштита на жртвите. Согласно овој закон, жртвата има право на помош, поддршка и заштита од семејно

насилство. Воедно, има право да биде информирана од службените лица за своите права, мерките за заштита и постапките за остварување на истите, како и за достапните услуги за помош и заштита. Законот ги уредува мерките за заштита на жртвите кои ги презема ЦСР. Заради отстранување на непосредна и сериозна опасност по животот и физичкиот интегритет на жртвата и членовите на нејзиното семејство, со законот се уредува изрекување на привремена мерка за заштита - отстранување на сторителот од домот и забрана за приближување до домот на предлог на МВР.

Со измените и дополнувањата на Кривичниот законик од 3 февруари 2014 година, родовата еднаквост - заедно со повеќе основи на дискриминација - добиваат кривично правната заштита. Најнапред во член 39 во кој е содржана одредба за одмерување на казната се додава нов став 5 во кој се утврдува дека при одмерување на казната судот ќе има предвид дали кривичното дело е сторено против лице или група на лица или имот, непосредно или посредно, поради нивната припадност на одреден пол или род, вклучително и основите содржани во Член 3 од Законот за спречување и заштита од дискриминација. Овие основи добиваат кривично правна заштита и во следните кривични дела: член 137: Повреда на рамноправноста на граѓаните, член 319: Предизвикување омраза, раздор или нетрпеливост врз национална, расна, верска и друга дискриминаторска основа, член 394-а: Ширење на расистички и ксенофобичен материјал по пат на компјутерски систем и член 417: Расна и друга дискриминација.

Еднаква процесна заштита и пристап до правдата на жената се гарантира и со Законот за кривичната постапка. Најнапред во Член 5 и 6 се содржани начелата на правично судење и судење во разумен рок. Во членовите од 53-56 од овој закон, се гарантира еднаква заштита на жртвите на кривичното дело: да учествуваат во кривичната постапка како оштетени со приклучување кон кривичниот прогон или за остварување на имотно-правното барање за штета, на посебна грижа и внимание од страна на органите и субјектите кои учествуваат во кривичната постапка и на делотворна психолошка и друга стручна помош и поддршка од страна на органи, установи и организации за помош на жртви за кривични дела. Жртвата на кривично дело за кое е пропишана казна затвор од најмалку четири години има меѓу другите,

право на: советник на товар на буџетските средства пред давањето на исказ, односно изјава или поднесување на имотноправно барање, ако има тешки психофизички оштетувања или потешки последици од кривичното дело и надоместок на материјална и нематеријална штета од државен фонд под услови и на начин пропишан со посебен закон, доколку надоместокот на штета не може да се обезбеди од осудениот. Во Член 55 од овој закон се воспоставува родово сензитивен пристап и заштита од секундарна виктимизација на жените жртви на кривични дела против половата слобода и половиот морал, човечноста и меѓународното право при што се уредува правото да биде испитувана од лице од ист пол во полицијата и во јавното обвинителството, да не одговори на прашања што се однесуваат на личниот живот на жртвата, а не се поврзани со кривичното дело и да бара испитување со помош на визуелно-тонски средства на начин определен со овој закон.

Во Законот за бесплатна правна помош се уредува правото на бесплатна правна помош за лицата кои со оглед на својата материјална положба, не би можеле да ги остварат со Устав и закон загарантираните права, без да го загрозат сопственото издржување и издржувањето на членовите на своето семејство со кои живеат во заедничко домаќинство. Барањето за бесплатна правна помош се одобрува во сите судски и управни постапки, доколку со него се решава прашање од интерес за барателот на правната помош и тоа за права од областа на социјалното, здравственото, пензиското или инвалидското осигурување, работните односи, заштитата на деца, жртвите на семејното насилство, заштитата на жртвите од казниви дела, заштитата на жртвите од трговија со луѓе, признавање на правото на азил и имотно-правните прашања.

Правната положба и статусот на жените во Република Македонија, освен со Уставот, се регулираат и со меѓународни договори, кои Република Македонија ги има потпишано и ратификувано, а согласно член 118 од Уставот на Република Македонија се составен дел на нашиот правен поредок.

Многу важен елемент од нашето законодавство е **Законот за еднакви можности на жените и мажите**, усвоен во мај, 2006 година, изменет во 2012 година. Тој служи за усогласување на македонската законска регулатива со меѓународните стандарди и прописи (ООН и Европската Унија) и хармонизација на македонската регулатива со Европските Директиви. Предмет на Законот е да се уредуваат основните

и посебните мерки за воспоставување на еднакви можности на жените и мажите, надлежностите, задачите и обврските на одговорните субјекти за обезбедување на еднакви можности, постапката за утврдување нееднаков третман на жените и мажите, правата и должностите на Застапникот за еднакви можности на жените и мажите како определено лице за спроведување на постапката за утврдување нееднаков третман на жените и мажите, како и правата и обврските на субјектите кои учествуваат во таа постапка. Тој треба да биде применет во јавниот и приватниот сектор, здравствената заштита и здравственото осигурување, социјалната заштита, пристапот до добра и услуги, економијата, работните односи и вработувањето, образованието и стручното усовршување, економските и сопственичките односи, потрошувачките права, културата и спортот, информатичко-комуникациските технологии, одбраната и безбедноста, правосудството и управата, домувањето, јавното информирање и медиумите, државната и јавната администрација и другите области од општественото живеење. Законот го третира аспектот на превенција од нееднаков третман меѓу жените и мажите и создавањето услови за воведување еднакво учество на жените и мажите во сите сфери на општествениот живот, пред се, во областа на политиката, економската, образовната, социјалната област и друго, а исто така го третира и аспектот на отстранување на евентуално веќе стореното дискриминаторно однесување. Законот изрично ја забранува „дискриминацијата,, како „секое разликување, искористување или ограничување врз основа на пол што го загрозува или оневозможува остварувањето или заштитата на човековите права и слободи,, како во јавниот така и во приватниот сектор, и тоа во областите на вработувањето и трудот, образованието, социјалната сигурност, културата и спортот.¹⁰²

Во продолжение следи хронологијата на настаните што се одвивале во однос на родовата еднаквост, што може да посочи на тоа дека во Република Македонија законодавството од самото осамостојување на државата, имало тенденција да биде усогласено со меѓународната регулатива.

- Во 1997 година со одлука на Владата на Република Македонија формирано е Одделението за унапредување на половата

¹⁰² „АНАЛИЗА НА СТЕПЕНОТ НА ИМПЛЕМЕНТАЦИЈАТА НА ЗАКОНОТ ЗА ЕДНАКВИ МОЖНОСТИ НА ЖЕНИТЕ И МАЖИТЕ“, Скопје, јуни, 2011 година.

рамноправност во рамките на Министерството за труд и социјална политика. Во март 2007 година со измените на Правилникот за систематизација во МТСП е формиран Сектор за еднакви можности во чии рамки делува и Одделението за родова рамноправност. Во 1999 година Владата на Република Македонија го усвои Националниот план за акција за полова рамноправност.

- Во јуни 2006 година Министерството за труд и социјална политика започна со процесот на Ревидирање на НПАПР, а во јуни 2007 година Владата на РМ го усвои новиот Национален план за акција за родова рамноправност. Во март 2000 година како одговор на иницијативата на Пактот за Стабилност, Работна маса за полова рамноправност формирано е Македонското женско лоби. Во септември 2005 година МЖЛ е примено како рамноправна членка и со право на глас под Уставното име на Република Македонија во Европското женско лоби со седиште во Брисел. Во март 2003 година во рамките на Собранието на Република Македонија формиран е Клуб на жените парламентарки. Во 2005 година Министерството за труд и социјална политика започна со изработка на Законот за еднакви можности на жените и мажите. Законот во мај 2006 година беше усвоен од страна на Владата и Собранието на Република Македонија. Во рамките на Министерствата при Владата на Република Македонија по донесувањето на Законот за еднакви можности на жените и мажите назначени се координатори за еднакви можности на жените и мажите. Во септември 2006 година во Собранието на Република Македонија формирана е Комисија за еднакви можности на жените и мажите. По донесувањето на Законот за еднакви можности на жените и мажите започнува процесот на формирање Комисии за еднакви можности на жените и мажите во рамките на Советите на единиците на локалната самоуправа и назначување на координатори за еднакви можности на жените и мажите во единиците на локалната самоуправа.
- Од септември 2005 година во рамките на Одделението за родова рамноправност функционира Канцеларијата на Националниот

механизам за заштита и упатување на жртвите на трговија со луѓе. Во рамките на 27-те Центри за социјална работа номинирани се по двајца социјални работници кои работат на превенцијата, заштитата и упатувањето на жртвите на трговија со луѓе. Отворени 15 канцеларии за работа со жртвите на трговија со луѓе во 15 Центри за социјална работа.

- Во март 2007 година, формиран е Секторот за еднакви можности, во кој се третираат прашањата на унапредувањето на родовата рамноправност, воспоставувањето на еднаквите можности, како и заштитата и превенцијата од сите форми на дискриминација. Во 2007 година Владата на Република Македонија го донесе вториот Национален план за акција за родова рамноправност за периодот 2007 – 2012 година. Во 2008 година Секторот за еднакви можности започна да го третира прашањето за вклучување на родовата перспектива во буџетските политики на национално ниво, или познато како родово одговорно буџетирање. Во 2012 година се донесе Стратегијата за родово одговорно буџетирање 2012-2015 (СРОБ), со цел инкорпорирање на родовата перспектива во буџетските политики на Владата на РМ. Во 2012 година се донесе Националниот акциски план на Република Македонија за реализација на Резолуцијата 1325 на Обединетите нации за Жените, мирот и безбедноста. Во 2013 година Собранието на РМ ја донесе Стратегијата за родова еднаквост 2013-2020 година и Националниот акциски план за родова еднаквост со временска рамка 2013-2016.

5. ЕМПИРИСКО ИСТРАЖУВАЊЕ ЗА ТОА КОЛКУ СЕ ИНФОРМИРАНИ ЖЕНИТЕ ВО МАКЕДОНИЈА СО МЕЃУНАРОДНИТЕ СТАНДАРДИ ЗА ПРАВАТА НА ЖЕНИТЕ

Емпириското истражување се фокусираше на Меѓународните стандарди за заштита на правата на жените и ја истражуваше информираноста на женската популација во Република Македонија за Меѓународните стандарди за заштита на

нивните права, како и кои права се загарантирани во нашата држава. Основната цел на ова емпириско истражување беше да се даде одговор и да се потврди хипотезата дека жените во Република Македонија не се доволно информирани во однос на Меѓународните стандарди за заштита на правата на жените. Истражувањето беше спроведено во вид на прашалник (Google Forms) споделен на социјалните мрежи и мрежи на женски здруженија кои се занимаваат со оваа проблематика, во времетраење од еден месец, односно месец Август, 2018 година. Статистичкиот примерок во ова истражување е 182 испитанички, кои одговорице на прашалникот.

Прашалникот покрај демографските податоци, содржи и прашања поврзани со хипотезата, односно за да се добие одговорот колку испитаничките се запознаени со своите права, постоечките меѓународни документи кои ги гарантираат тие права, кои од правата наведени во прашањата ги препознаваат и кој е изворот на информации преку кој се запознаваат со своите права како жени.

По извршената квантитативна анализа, можат да се донесат следните заклучоци:

На График 1 е прикажана направената анализа за тоа колку испитаничките се запознаени со клучните документи кои ги гарантираат правата на жените. Од графикот може да се заклучи дека Конвенцијата за елиминација на сите форми на дискриминација врз жените е најпрепознатлива (56.57%), но иако јасно е видлива намената на документот, дури 43% од испитаничките не го препознаваат овој документ. Останатите документи како Универзалната декларација за човекови права (42.17%), Истанбулската конвенција (31.41%), Пекиншката декларација и платформа за акција (14.30%) и Парискиот договор (3.44%) се недоволно познати за испитаничките, односно помалку од половина не ги препознаваат.



График 1: Приказ на препознатливост на клучните Меѓународни документи за заштита на правата на жените

На График 2 прикажана е истата анализа на клучните документи, но во овој случај разложена е на старосни групи. Од приказот може да се заклучи дека информираноста за документите на испитаничките не зависи од старосната група во која тие припаѓаат. Од приказот произлегува дека Конвенцијата за елиминација на сите форми на дискриминација врз жените е најпрепознатливиот документ кај сите старосни групи, додека пак Парискиот договор е најмалку препознатлив, со тоа што во старосната група од 19 до 24 процентот на испитанички кои се запознати со документи кои ги содржат правата од останатите старосни групи е најизразен, додека во старосната група од 36 до 45 е најмалку изразен.

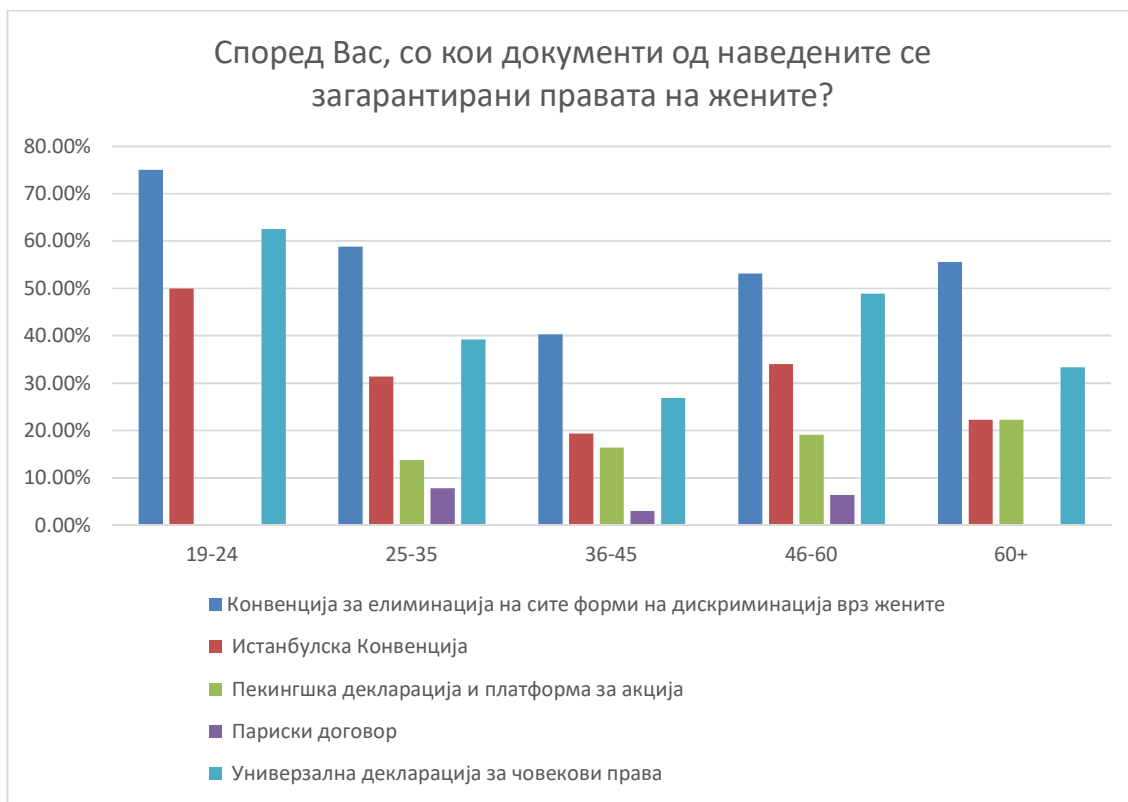


График 2: Приказ на препознатливост на документите по старосни групи

Одговорите на испитаничките покажуваат дека не се доволно запознаени со легислативата во Република Македонија која е во согласност со Меѓународните стандарди за заштита на правата на жените, односно мнозинството (над 70%) не знаат дека следните документи се ратификувани во државата во која што живеат.

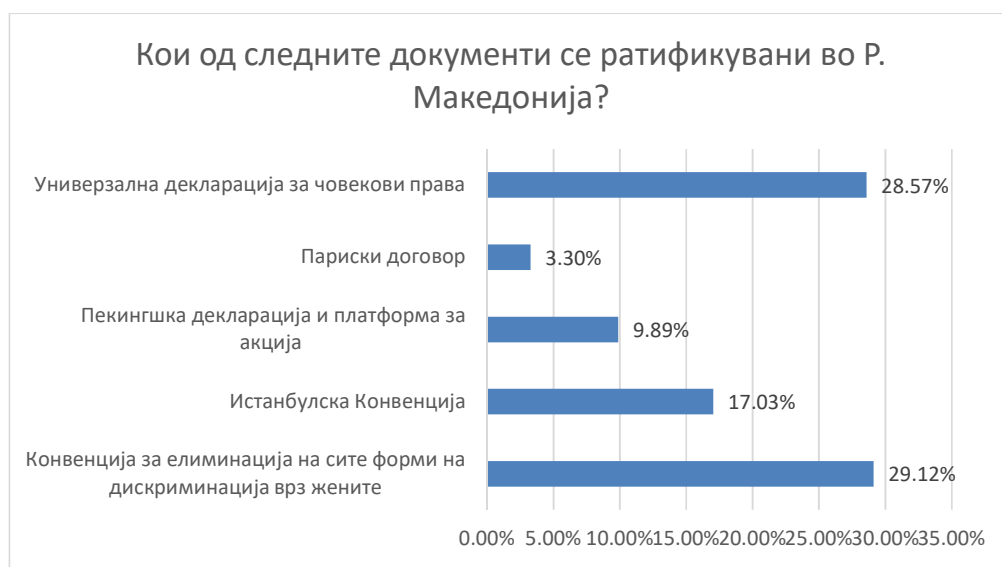


График 3: Приказ на информираност за ратификувани документи во Р. Македонија

Покрај тоа што испитаничките не се запознаени дека документите се ратификувани во Република Македонија, мнозинството од нив (68.1%) сметаат дека легислативата во државата недоволно ги поддржува жените во остварувањето на своите загарантирани права според График 4.

Дали легислативата во Р. Македонија ги поддржува жените во остварувањето на загарантираните права?

182 responses

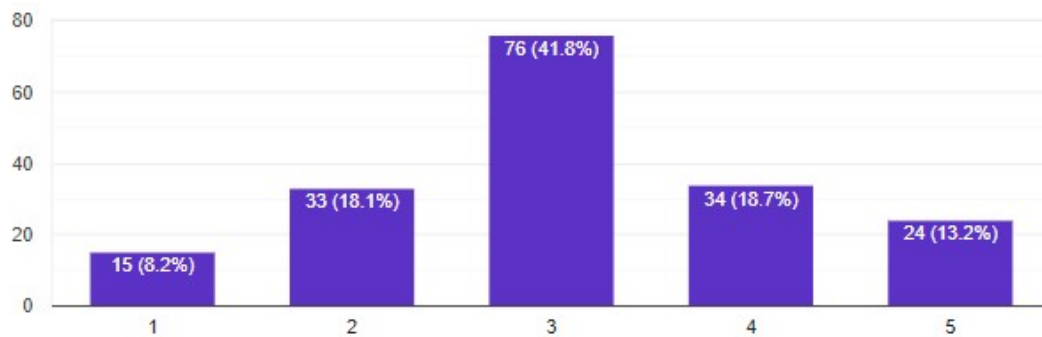


График 4: Приказ на мислењето на испитаничките за тоа колку легислативата во РМ ги поддржува во остварувањето на загарантираните права

На График 5 е даден приказ на прашањата од кои може да се увиди колку испитаничките се запознаени со правата кои ги поседуваат, а се дел од претходно презентираниите документи, а кои од нив треба да бидат загарантирани права. Од прикажаното е видливо дека непознавањето на основните загарантирани права се движи од 30% до 60% по исказ.

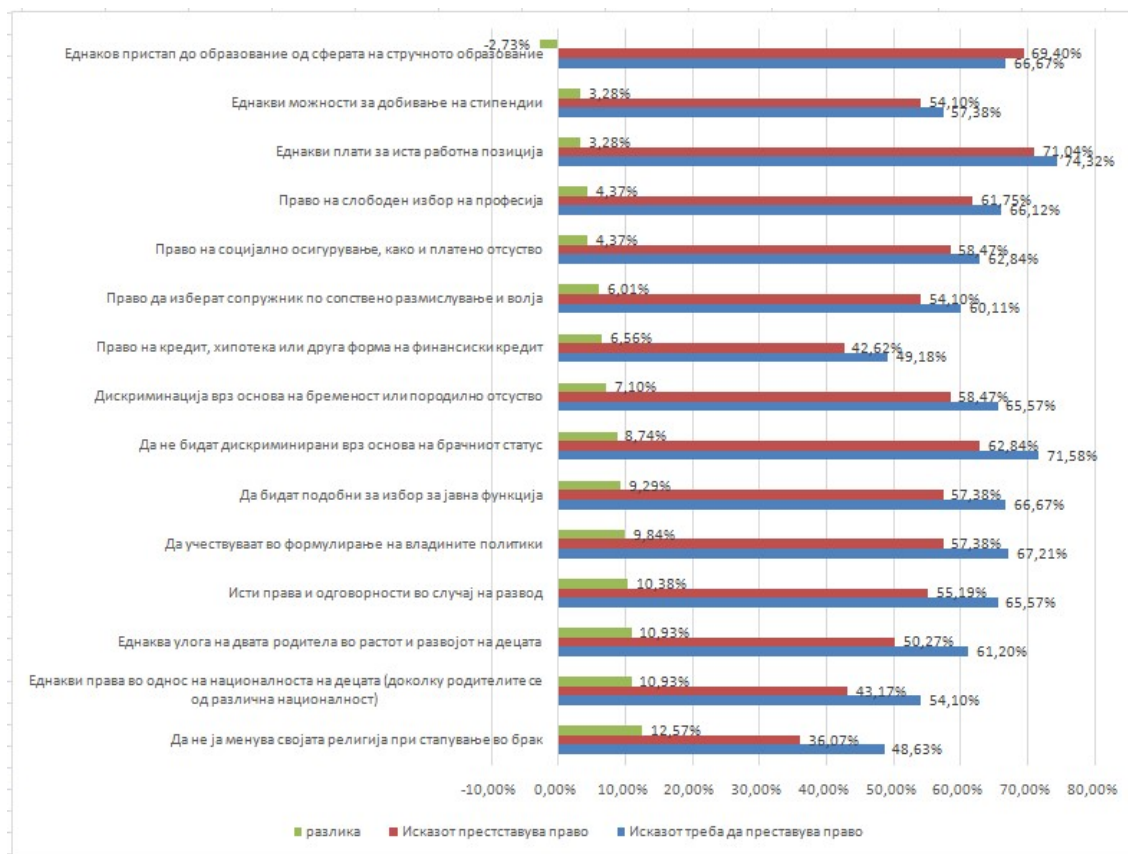


График 5: Компарација на прашањата кои од наведените искази претставуваат права, а кои треба да претставуваат

График 6 се однесува на изворот за информирање на испитаничките за нивните права. Социјалните мрежи во РМ претставуваат главен извор за информирање на испитаничките во однос на нивните права. Може да се констатира дека:

- Државата преку своите институции не е доволно видлива во промоцијата на еднакви можности за мажите и жените;
- Семејството како значаен сегмент во животот на жената, недоволно влијае врз информирањето за правата како можна последица од постоењето на патријархалното општество;
- Иако многу активни во општеството, невладиниот сектор и политичките партии многу малку влијаат врз информирањето на испитаничките;
- Законите во кои се содржани самите права, не претставуваат извор на информирање на мнозинството од испитаничките.



График 6: Извори на информирање за правата на жените

Според График 7, околу половина од испитаничките не се сметаат или не знаат дали се феминистки. Самото познавање на терминот феминизам, подразбира познавање на историјата и борбата за правата на жените. Видливо на График 8 и График 9 е дека оние испитанички кои се изјасниле како феминистки се повеќе информирани во однос на документите кои ги гарантираат правата и самите права споредено со останатите испитанички.

Дали себеси се сметате за феминистка

182 responses

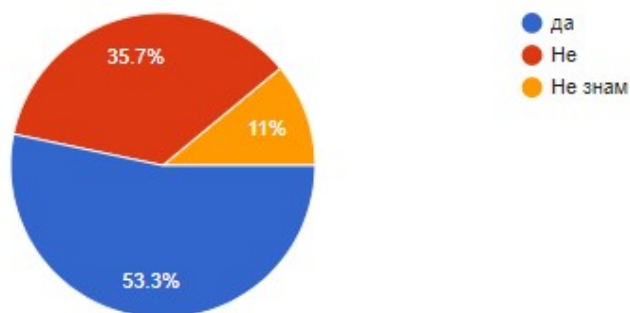


График 7: Приказ на испитаничките за нивниот став за феминизмот

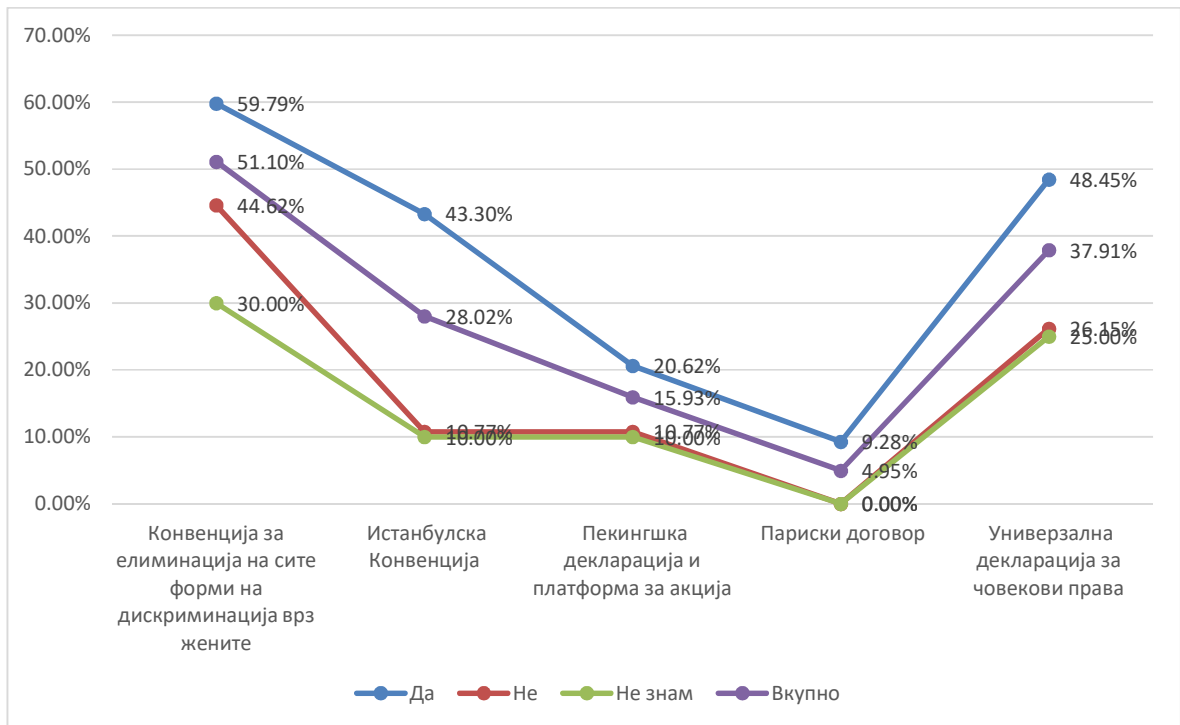


График 8: Корелација помеѓу феминизмот и информираноста за меѓународните документи

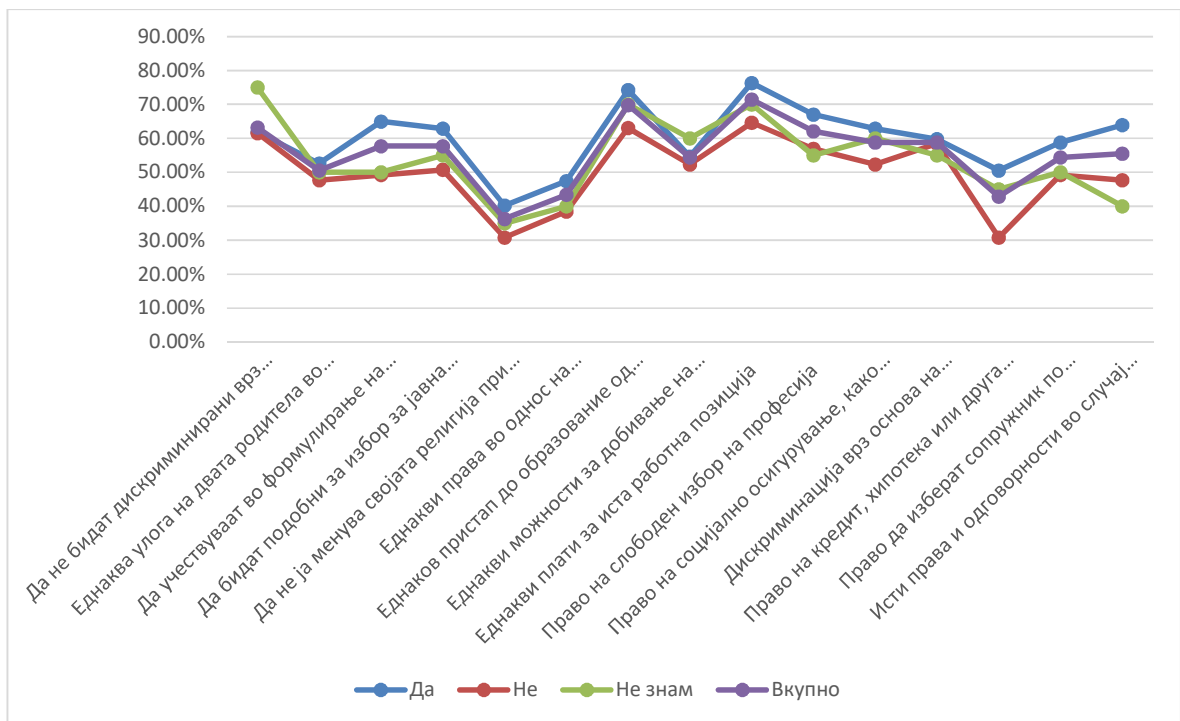


График 9: Корелација помеѓу феминизмот и основните загарантирани права

Заклучок

Феминизам е поим кој означува збир од идеологии, општествени движења и теории чија цел е дефинирање, воспоставување и бранење на еднакви политички, културни, економски и социјални права на жените. Феминизмот генерално се занимава со подобрување на положбата на жената во општеството и ослободување на жените од сексизам, насилство и традиционални женски улоги. Во ова спаѓа и обидот да се воспостават образовни и професионални можности за жени кои се еднакви на мажите. Феминистичките движења воде кампања и продолжуваат со кампањата за правата на жените, вклучувајќи го и правото на глас, да вршат јавна функција, да работат, да заработат фер плата или еднаква плата, да поседуваат имот, да добијат образование, да склучуваат договори, да имаат еднакви права во брак, и да имаат породилно отсуство. Феминистките, исто така, работеле да обезбедат пристап до законски абортуси и социјална интеграција, како и да ги заштитат жените и девојките од силување, сексуално вознемирување и семејно насилство.

Сметањето на себе за феминист, подразбира и познавање на правата кои се загарантирани. Повеќето од половина испитанички од репрезентативниот примерок од 182, не знаат или не се чувствуваат себеси како феминистки, со што се потврдува незаинтересираноста или неинформираноста на испитаничките за своите права.

Испитаничките искажуваат дека за своите права најчесто се информираат преку социјалните медиуми. Мал е бројот кој за своите права дознаваат за своите права од државата и нејзините институции, невладините организации, политичките партии, семејството и пријателите. Заклучокот дека семејството недоволно ги информира испитаничките, може да се изведе од постоењето на традиционалното патријархално општество во нашата држава.

Фактот дека 30% од испитаничките се информираат за своите права преку читање на закони укажува за недоволна информираност дека државната легислатива ги поддржува правата на жените. На ова се надоврзува неинформираноста на испитаничките дека клучните меѓународни документи за заштита на правата на жените се ратификувани во Република Македонија и вметнати во нејзината легислатива. Покрај тоа што испитаничките не се запознаени дека документите се ратификувани во

Република Македонија, мнозинството од нив (68.1%) сметаат дека легислативата во државата недоволно ги поддржува жените во остварувањето на своите загарантирани права.

Резултатот дека 87.3% од испитаничките се со високо образование (од кои 22.5% магистри, 6.6% доктори на науки), а 30-60% од нив не ги препознаваат основните загарантирани права е доволен за да се заклучи дека женската популација во Република Македонија е недоволно информирана за Меѓународните стандарди за заштита на правата на жените, како и за своите права.

БИБЛИОГРАФИЈА

Фросина Ивановска, Наташа Димитровска: ПРИРАЧНИК ЗА РОДОВА ДЕМОКРАТИЈА ЗА ВРСНИЧКИ ЕДУКАТОРИ, Скопје, Април, 2015

Марија Ивановска: Водич во феминистичката и родовата терминологија „Акција Здруженска, Скопје, 2007г.,

Каролина Ристова-Астеруд: Феминистички теории за политиката, Евро-Балкан Пресс, Скопје, 2009год.

Hosceen, Fran P. (1981), "Towards a definition of women's rights" in Human Rights Quarterly Lockwood, Bert B. (2006), Women's Rights: Human Rights Quarterly (University Johns Hopkins).

Mori, Dr. Robert A. (2010). The Bible, Natural Theology and Natural Law: Conflict or Compromise. Xulon Press.

Connor, Kevin (April 7, 2012). "Life, Love and Service | Toronto and GTA | News." Toronto Star.

Zhilamine, Colette (1994). Racism, sexism, power and ideology.

Van der Haag, Nicky (September 29, 2014) "Feminism and Men", The Guardian.

Kavvan Gazdar (2016). Founders of feminism: Men who fought for women's rights. John Hunt Publishing.

Dir, Carmen Diana; Dos, Cheryl R. (2008), "The Birth and Distribution of Wealth in Developing Countries", in Davis, James B., Personal Prosperity from a Global Perspective, Oxford New York: Oxford University Press (UNU-SHIDER)

Kulen, Deborah L. (2003). "Women's Mentoring in the Academy: Addressing the gender gap in higher education"

Svit, William (2003). Philosophical Theory and the Universal Declaration of Human Rights. University of Ottawa Press

Naish, Camille (1991). Death comes after the virgin: Sex and Execution, 1431-1933. Rutledge

Lauren, Paul Gordon (2003). The evolution of international human rights: visions viewed. University of Pennsylvania.

Beasley, Chris (1999). What is feminism? New York: Sage.

Eholi, Alice (1989). Dare to be bad: radical feminism in America, 1967-1975. Minneapolis: University of Minnesota Press.

Hux, Bell (2000). Feminism is for everyone: passionate politics. Cambridge, Massachusetts: South End Press

Johannes Morsinck (May 1991). "Women's Rights in the Universal Declaration", Human Rights Quarterly, Vol. 13, no. 2

McKinon, Catherine (2004). "Procedures from the CEDAW Optional Protocol". Interrights newsletter. 14 (4)

Kinear, Karen L. (2011). Women in developing countries: a reference manual.

Kumar, Anurada V. (2002). Encyclopedia for the development of human rights of the less privileged, Volume 2. Sarup & Sans.

Juvistra, Ula; Shrives, Osamund (November 2017): "Istanbul Convention: a tool to tackle violence against women and girls"

Magnanti, Nick (July, 2014): "Five Violations of Women's Rights", Borgen Project <https://borgenproject.org>

"Law on the property of a married woman" 1848, State of New York "

"Property Laws of a Married Woman (United States [1839])

Устав на Република Македонија, 1991 година

Кривичен законик на Република Македонија

Ресурси од работилници и школи за правата на жените

<https://www.esem.org.mk/pdf/Publikacii/%D0%9F%D1%80%D0%BE%D1%86%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%B0%20%D0%BD%D0%B0%20%D1%81%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%98%D0%B1%D0%B0%D1%82%D0%B0%20%D0%BF%D0%BE%20%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D0%BE%D1%81%20%D0%BD%D0%B0%20%D1%81%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%83%D0%B0%D0%BB%D0%BD%D0%BE%D1%82%D0%BE%20%D0%B8%20%D1%80%D0%B5%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B4%D1%83%D0%BA%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%BD%D0%BE%D1%82%D0%BE%20%D0%B7%D0%B4%D1%80%D0%B0%D0%B2%D1%98%D0%B5%20%D0%B8%20%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%B0%>

[20%D0%BD%D0%B0%20%D0%BD%D0%B0%D1%81%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%B5%D1%82%D0%BE%20%D0%B2%D0%BE%20%D0%A0%D0%9C.pdf](#)

http://www.mhc.org.mk/system/uploads/redactor_assets/documents/444/Inicijativa_abortus.pdf

<https://rm.coe.int/1st-quarterly-activity-report-2018-by-nils-muiznieks-council-of-europe/1680793252>

http://zdruzenska.org.mk/wp-content/uploads/2018/02/Written-submission-for-pre-session-WG_71-session-on-CEDAW_12-16-March-2018.pdf

<https://www.akademik.mk/po-ratifikatsijata-shto-e-sledno-po-istanbulskata-konventsija/>

<http://www.potpisujem.org/doc/4500ec6a542ffff9a5f45fcb903ee7d8.pdf>

http://www.mtsp.gov.mk/WBStorage/Files/analiza_zem.pdf

<http://www.drustvo-sos.si/violence-against-women>

<https://borgenproject.org/five-violations-womens-rights/>

<http://www.unwomen.org/en/what-we-do/ending-violence-against-women/facts-and-figures#notes>

https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_MKD.pdf